

Rikosketjun LEAN-hanke

Selvityshenkilön raportti

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:6

Rikosketjun LEAN-hanke

Selvityshenkilön raportti

Oikeusministeriö

ISBN PDF: 978-952-259-798-4
Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö
Julkaisutuotanto

Helsinki 2020

Kuvailulehti

Julkaisija	Oikeusministeriö	28.1.2020	
Tekijät	Matti Tolvanen, OTT, rikos- ja prosessioikeuden professori, Itä-Suomen yliopisto		
Julkaisun nimi	Rikosketjun LEAN-hanke Selvityshenkilön raportti		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:6		
Diaari/hankenumero	VN/2119/2019	Teema	Selvityksiä ja ohjeita
ISBN PDF	978-952-259-798-4	ISSN PDF	2490-0990
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-798-4		
Sivumäärä	58	Kieli	suomi
Asiasanat	LEAN, rikosprosessi, esitutkintayhteistyö, rikosketju, syyttäjä, Syyttäjälaitos, poliisi, tuomioistuin		
Tiivistelmä	<p>Oikeusministeriö ja sisäministeriö ovat 4.4.2019 tehdyllä asettamispäätöksellä (VN/2119/2019) asettaneet professori Matti Tolvasen selvityshenkilöksi arvioimaan rikosketjun toimivuutta LEAN-periaatteiden näkökulmasta. Hankkeen pysyvinä asiantuntijoina ovat toimineet Keskusrikospoliisin päällikkö Tero Kurenmaa ja apulaisvaltakunnansyyttäjä Jukka Rappe.</p> <p>Selvityshenkilön tehtävänä oli arvioida rikosketjun toimintaa ottaen huomioon LEAN-periaatteet ja tehdä tätä koskevia kehittämisehdotuksia. Hankkeen tavoitteena oli käsittelyaikojen lyhentäminen ja rikosketjun toimivuuden varmistaminen. Erityistä huomiota tuli kiinnittää odotusaikoihin, arvoketjuun ja asioiden virtaukseen. Huomiota tuli kiinnittää sekä yksinkertaisiin massarikoksiin että vaativiin, vakavampiin rikoksiin. Erityistä huomiota tuli kiinnittää lapsiin kohdistuviin vakaviin rikoksiin liittyviin menettelytapoihin. Selvityshenkilön tuli kuulla poliisin, Syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinten edustajia.</p> <p>Selvityshenkilön tehtävänä oli arvioida ennen kaikkea poliisin, Syyttäjälaitoksen ja käräjäoikeuksien käytäntöjä ja menettelytapoja. Rikosprosessia koskevassa lainsäädännössä ei pääsääntöisesti aseteta asioiden sisäiselle käsittelyllä tarkkoja toimintaohjeita, vaan viranomaiset voivat järjestää sisäiset menettelytapansa verrattain vapaasti. Hankkeen ensisijaisena tavoitteena ei siten ollut lainsäädännön kehittäminen. Selvityshenkilö voi kuitenkin arvioida muun muassa sitä, onko LEAN-periaatteiden toteutumiselle lainsäädännöllisiä esteitä ja voidaanko prosessilainsäädännön avulla kannustaa rikosketjun toimijoita niiden noudattamiseen.</p> <p>Raportti on toimitettu oikeusministeriöön 30.12.2019.</p>		
Kustantaja	Oikeusministeriö		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Justitieministeriet	28.1.2020
Författare	Matti Tolvanen, juris doktor, professor i straff - och processrätt, Östra Finlands universitet	
Publikationens titel	LEAN-projekt för att bedöma rättskedjan Utredarens rapport	
Publikationsseriens namn och nummer	Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2020:6	
Diarie- /projektnummer	VN/2119/2019	Tema Utredningar och anvisningar
ISBN PDF	978-952-259-798-4	ISSN PDF 2490-0990
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-798-4	
Sidantal	58	Språk finska
Nyckelord	LEAN, straffprocess, förundersökningssamarbete, rättskedja, åklagare, Åklagarmyndigheten, polisen, domstol	
Referat	<p>Justitieministeriet och inrikesministeriet tillsatte genom sitt beslut den 4 april 2019 (VN/2119/2019) professor Matti Tolvanen till utredningsperson för att utifrån LEAN-principerna bedöma hur väl rättskedjan fungerar. Permanenta sakkunniga i projektet var chefen för Centralkriminalpolisen Tero Kurenmaa och biträdande riksåklagare Jukka Rappe.</p> <p>Utredaren hade till uppgift att bedöma rättskedjan med beaktande av LEAN-principerna och lägga fram utvecklingsförslag. Målet med projektet var att förkorta behandlingstiderna och säkerställa en fungerande rättskedja. Särskild uppmärksamhet skulle fästas vid väntetiderna, värdekedjan och flödet av ärenden. Uppmärksamhet skulle fästas vid både enkla vardagsbrott och krävande, allvarigare brott. Särskild vikt skulle fästas vid förfarandena i allvarliga brott som riktar sig mot barn. Utredaren skulle höra företrädare för polisen, Åklagarmyndigheten och domstolarna.</p> <p>Utredaren skulle bedöma framför allt polisens, Åklagarmyndighetens och tingsrätternas praxis och förfaranden. I lagstiftningen som gäller straffprocessen intas i regel inte exakta bestämmelser om den interna behandlingen av ärenden, utan myndigheterna kan ordna sin interna verksamhet relativt fritt. Projektets primära mål var således inte att utveckla lagstiftningen. Utredaren kunde dock bland annat bedöma om det finns lagstiftningsmässiga hinder för genomförandet av LEAN-principerna och om man med hjälp av processlagstiftningen kan sporra aktörerna i rättskedjan att följa dem.</p> <p>Rapporten har sänts till justitieministeriet den 30 december 2019.</p>	
Förläggare	Justitieministeriet	
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: vnjulkaisumyynti.fi	

Description sheet

Published by	Ministry of Justice		28.1.2020
Authors	Matti Tolvanen, LL.D., Professor of Criminal and Procedural Law, University of Eastern Finland		
Title of publication	LEAN project for assessing the criminal procedure chain Rapporteur's report		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Justice, Reports and guidelines 2020:6		
Register number	VN/2119/2019	Subject	Reports and guidelines
ISBN PDF	978-952-259-798-4	ISSN PDF	2490-0990
Website address URN	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-798-4		
Pages	58	Language	Finnish
Keywords	LEAN, criminal procedure, criminal investigation cooperation, criminal procedure chain, prosecutors, National Prosecution Authority, police, courts		
<p>Abstract</p> <p>By their decision of 4 April 2019 (VN/2119/2019), the Ministry of Justice and the Ministry of the Interior appointed Professor Matti Tolvanen as rapporteur to assess how well the Finnish criminal procedure chain functions when examined from the perspective of the LEAN principles. Tero Kurenmaa, Director of the National Bureau of Investigation, and Jukka Rappe, Deputy Prosecutor General, worked as permanent experts in the project.</p> <p>The rapporteur was tasked with assessing the functioning of the criminal procedure chain based on the LEAN principles and with proposing any necessary improvements. The objective of the project was to shorten the duration of consideration and secure the appropriate functioning of the criminal procedure chain. Special attention was to be paid to the waiting times, the value chain and the flow of matters. Both simple, frequently occurring offences and demanding, more serious offences were examined. Particular focus was on the procedures related to serious offences against children. In the course of his work, the rapporteur consulted representatives of the police, the National Prosecution Authority and the courts.</p> <p>The primary task of the rapporteur was to assess the practices and procedures of the police, the National Prosecution Authority and the district courts. As a rule, the legislation governing the criminal procedure does not contain any specific provisions on the internal processing of cases, but the authorities may organise their internal procedures relatively freely. Thus, the primary objective of the project was not to develop the legislation. However, the rapporteur did assess, among other things, whether there are legislative obstacles to the implementation of the LEAN principles and whether procedural legislation could be used to encourage actors in the criminal procedure chain to comply with them.</p> <p>The report was submitted to the Ministry of Justice on 30 December 2019.</p>			
Publisher	Ministry of Justice		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtionevosto.fi Publication sales: vnjulkaisumyynti.fi		

Sisältö

1	Toimeksianto	8
1.1	Rikosprosessin kesto	8
1.2	Käynnissä olevat hankkeet.....	9
1.3	LEAN-periaatteet.....	9
1.4	Tavoitteet ja tehtävät.....	10
1.5	Rajaukset	11
2	LEAN-ajattelu	13
2.1	Mitä LEAN on?	13
2.2	Ydinkonseptit.....	14
2.3	LEAN sovellettuna rikosprosessin keskeisiin periaatteisiin	14
3	Tilastot	19
3.1	Yleistä	19
3.2	Poliisin rikostilastot 2012–2018	19
3.2.1	Rikosten määrä ja tutkinta-aika	19
3.2.2	Esitutkintojen rajoittamiset.....	20
3.3	Syyttäjän tilastot 2012–2018	22
3.3.1	Asiamäärät ja käsittelyajat.....	22
3.3.2	Esitutkintojen rajoittamiset.....	22
3.4	Käräjäoikeuksien tilastot	23
3.5	Lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyajat.....	24
3.6	Mitä tilastot kertovat?	24
4	Kysely ja sen yhteenveto	26
4.1	Taustaa	26
4.2	Kysymykset.....	26

4.3	Vastaukset kysymyksittäin	27
4.4	Vastausten laajuudesta	35
5	Kuulemiset.....	36
5.1	Yleistä	36
5.2	Hyvät käytännöt ja esiin nousseet muutostarpeet.....	36
5.2.1	Yleisiä havaintoja.....	36
5.2.2	Esitutkinta.....	38
5.2.3	Syyteharkinta.....	45
5.2.4	Asian käsittely käräjäoikeudessa.....	46
5.2.5	Muutoksenhaku	51
6	Johtopäätökset	52

1 Toimeksianto

1.1 Rikosprosessin kesto

Liitteenä on selvityksen asettamispäätös (OM 25.3.2019). Asettamispäätöksessä on tehtävä määritely seuraavasti:

”Rikosprosessin ja oikeudenkäynnin joutuisuus on keskeinen osa toimivaa rikosoikeudellista järjestelmää. Rikosketjun tulee olla tehokas esitutkintaviranomaisen suorittamasta esitutkinnasta aina lainvoimaiseen tuomioon ja rangaistuksen täytäntöönpanoon saakka.

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Oikeus viivytyksettömään oikeudenkäyntiin turvataan myös Euroopan ihmisoikeussopimuksessa. Sopimuksen 6 artiklan 1 kohdan mukaan jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa.

Valtioneuvoston hyväksymän sisäisen turvallisuuden strategian (5.10.2017) päämääränä on, että turvallisuusrakenteet ja -prosessit ovat tehokkaita ja vaikuttavia. Oikeusministeriön strategian (2018) mukaan tavoitteena on, että rikosvastuu toteutuu oikeudenmukaisesti.

Suomi on aikaisempina vuosina saanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuinta langettavia ratkaisuja, jotka ovat koskeneet rikosoikeudenkäynnin kestoja. Viime vuosina tätä koskevia ihmisoikeusloukkauksia ei kuitenkaan ole enää todettu, koska muun muassa viivästyksiin liittyvää oikeussuojajärjestelmää on kehitetty. Laissa oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä (362/2009) säädetään viivästyksiin liittyvistä seurauksista.

Tilastokeskuksen ja oikeusministeriön tilastojärjestelmän tiedoista ilmenee, että rikosasioiden keskimääräinen käsittelyaika on nykyään noin 4 kuukautta poliisilla, noin 2 kuukautta syyttäjälaitoksessa, noin 4 kuukautta käräjäoikeudessa ja noin 5 kuukautta hovioikeudessa (2017). Ajoissa on kuitenkin asiatyypin- ja viranomaiskohtaista vaihtelua, eikä kokonaiskäsittelyajoista ole ajantasaisia tilastoja. Rikosasioiden kokonaiskäsittelyaikoja esitutkinnasta lainvoimaiseen tuomioon on tiettävästi viimeksi tarkasteltu Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen erillisselvityksessä vuosilta 2005–2010 (ks. Seuraamusjärjestelmä 2014, s. 45–).

1.2 Käynnissä olevat hankkeet

Syyttäjälaitoksessa toteutetaan 1.10.2019 voimaan tuleva organisaatiouudistus, jonka yhteydessä kehitetään rikosasioiden käsittelyä. Syyttäjät ovat muun muassa ottaneet käyttöön ns. nopean käsittelyn, jossa hoidetaan keskitetysti sellaisia rikosasioita, joiden ratkaiseminen ei vaadi mainittavaa oikeudellista pohdintaa (VKSV:n päätös 19.6.2017, Dnro 022/35/16). Nopeasti käsiteltävän asian ratkaisuaika syyttäjällä on enintään kaksi viikkoa asian vireille tulosta. Menettelyyn ohjataan muun muassa selviä ja yksinkertaisia massarikoksia ja esitutkinnan rajoittamisasioita. Vireillä on myös erikoissyyttäjäjärjestelmän uudistaminen, jolla pyritään mm. siihen, että vaativimmat erikoisosaamista edellyttävät asiat ohjautuisivat entistä paremmin erikoistuneille syyttäjille ja että erikoisosaaminen tulisi nykyistä tehokkaammin muiden syyttäjien käyttöön.

Vastaavasti poliisissa on vireillä hanke, jossa esitutkintaa sovitetaan yhteen nopean käsittelyn kanssa. Kussakin poliisilaitoksessa on jo aiemmin otettu käyttöön rikosten esikäsittelytoiminto, mutta nyt päivittäisrikostutkintaa yhdenmukaistetaan rikosprosessin toimivuuden varmistamiseksi (mm. analyysi, sarjoittaminen, syyttäjyhteistyö ja esitutkinnan rajoittaminen).

Myös tuomioistuinelaitoksessa (mm. Helsingin KäO, Länsi-Uudenmaan KäO) on käynnistetty kehittämishankkeita, joiden tavoitteet vastaavat syyttäjälaitoksen nopeaa käsittelyä.

1.3 LEAN-periaatteet

LEAN-ajattelu on joukko tuotannonohjauksen periaatteita, joiden juuret ovat valmistavassa teollisuudessa (ks. esim. Womack, James P. & Jones, Daniel

T., 1996. Lean thinking.). Viime aikoina periaatteita on kuitenkin enenevässä määrin hyödynnetty myös palvelutuotannon kehittämisessä, myös julkisissa palveluissa.

Periaatteisiin kuuluvat muun muassa hukan vähentäminen (ylituotanto, kuljetukset, liike, varastot, yliprosessointi, vialliset tuotteet ja odotusaika), arvoketjun varmistaminen, tuotannon virtauksesta huolehtiminen ja ns. imuohjaus.

Keskusrikospoliisin rikoslaboratoriossa on toteutettu LEAN-periaatteiden mukainen kehittämishanke, jossa keskimääräisiä käsittelyaikoja onnistuttiin lyhentämään merkittävästi. Rikosketjun toimintaa kokonaisuutena ei kuitenkaan ole arvioitu kattavasti periaatteiden näkökulmasta.

1.4 Tavoitteet ja tehtävät

Selvityshenkilön tehtävänä on arvioida rikosketjun toimintaa ottaen huomioon LEAN-periaatteet ja tehdä tätä koskevia kehittämissuhteita. Hankkeen tavoitteena on käsittelyaikojen lyhentäminen ja rikosketjun toimivuuden varmistaminen. Erityistä huomiota tulee kiinnittää odotusaikoihin, arvoketjuun ja asioiden virtaukseen.

Odotusaikojen osalta LEAN-periaatteisiin sisältyvänä tavoitteena on, että asioita ei asetettaisi jonoon, vaan ne käsiteltäisiin mahdollisuuksien mukaan heti kokonaan ja tälle varattaisiin riittävät resurssit. Selvityshenkilön tulee tarkastella, missä määrin periaatetta on mahdollista toteuttaa rikosprosessissa ja sisältyykö nykyisiin menettelytapoihin sellaisia jonoja, jotka ovat käsittelyn kannalta tarpeettomia.

Arvoketjun osalta arvioinnin lähtökohtana on, että rikosprosessin tavoitteena on rikosvastuun toteutuminen, oikeussuojan antaminen ja oikeusturvatakeista huolehtiminen sekä viime kädessä rikosten ehkäisy. Selvityshenkilön tulee LEAN-periaatteiden näkökulmasta arvioida, tehdäänkö prosessissa työtä, joka ei edistä näiden tavoitteiden toteutumista. On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi syytteiden hylkääminen ei sinänsä merkitse arvoketjun kannalta tarpeetonta työtä, koska se on olennainen osa oikeusturvatakeiden toteutumista.

Selvityshenkilön tulee kiinnittää huomiota sekä yksinkertaisiin massarikoksiin että vaativiin, vakavampiin rikoksiin.

Massarikosten osalta tulee muun muassa tarkastella, ovatko nykyiset nopeaan käsittelyyn liittyvät käytännöt toimivia, onko toiminta sovitettu yhteen poliisin ja tuomioistuinlaitoksen kanssa, tehdäänkö eri viranomaisissa päällekkäistä tai turhaa työtä sekä onko viranomaisilla käytössään hyviä käytäntöjä, jotka voisivat olla monistettavissa valtakunnallisiksi.

Vakavampien rikosasioiden osalta tulee tarkastella muun muassa sitä, toimiiko poliisin ja syyttäjän välinen esitutkintayhteistyö, pystyvätkö syyttäjät panostamaan riittävästi esitutkintayhteistyöhön, ovatko menettelyt sujuvat ja yhdenmukaiset sekä toimiiko loppulausuntomenettely.

Rikoksen uhrin tarpeiden huomioon ottamista koskevia menettelytapoja kehittänyt työryhmä (OM:n julkaisu 44/2018) on kiinnittänyt huomiota lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyaikoihin. Työryhmä on ehdottanut selvitettäväksi, miksi rikosprosessi kestää lapsiin kohdistuvissa (seksuaali)rikoksissa niin pitkään. Selvityshenkilön tulee kiinnittää erityistä huomiota lapsiin kohdistuviin vakaviin rikoksiin liittyviin menettelytapoihin.

Selvityshenkilön tulee kuulla poliisin, syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinten edustajia.

1.5 Rajaukset

Selvityshenkilön tehtävänä on arvioida ennen kaikkea poliisin, syyttäjälaitoksen ja käräjäoikeuksien käytäntöjä ja menettelytapoja. Rikosprosessia koskevassa lainsäädännössä ei pääsääntöisesti aseteta asioiden sisäiselle käsittelylle tarkkoja toimintaohjeita, vaan viranomaiset voivat järjestää sisäiset menettelytapansa verrattain vapaasti. Hankkeen ensisijaisena tavoitteena ei siten ole lainsäädännön kehittäminen. Selvityshenkilö voi kuitenkin edellä todetun estämättä arvioida muun muassa sitä, onko LEAN-periaatteiden toteutumiselle lainsäädännöllisiä esteitä ja voidaanko prosessilainsäädännön avulla kannustaa rikosketjun toimijoita niiden noudattamiseen.

Päällekkäisyyden välttämiseksi selvitystyössä on otettava huomioon, että oikeusprosesseja on viime aikoina kevennetty (HE 200/2017 vp, HE 103/2017 vp) ja oikeusministeriössä on vireillä videotallenteiden käyttöä muutoksenhaussa koskeva hanke. Poliisihallitus on lisäksi julkaissut Rikostorjunnan tila-hanketta koskevan loppuraportin (Poliisihallituksen julkaisusarja 1/2018),

jossa tehdään ehdotuksia esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön kehittämiseksi. Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistustarpeita selvitetään tältä pohjalta oikeusministeriössä erikseen.”

2 LEAN-ajattelu

2.1 Mitä LEAN on?

Tässä kuvaan lyhyesti LEAN-ajattelun keskeiset perusteet. LEAN-ajattelua on kuvattu johtamisfilosofiaksi, joka keskittyy seitsemän, tässä ideologiassa määritellyn, erilaisen ”turhuuden” (tuottamattoman toiminnon) poistamiseen. Sen avulla pyritään parantamaan asiakastytyvääsyyttä, parantamaan laatua, pienentämään toiminnan kustannuksia ja lyhentämään tuotannon läpimenoaikoja. LEAN pyrkii siihen, että oikea määrä oikeanlaatuisia oikeita asioita saadaan oikeaan aikaan ja oikeaan paikkaan ja oikean laatusena. Samaan aikaan vähennetään kaikkea ”turhaa” toimintaa ja ollaan joustavia sekä avoimia muutoksille. Nämä kaikki näkökohdat ovat relevantteja rikosprosessiketjussa. LEANissa on keskeistä tunnistaa ja eliminoida hukka nopeasti ja tehokkaasti, pienentää kustannuksia sekä parantaa laatua. Hukalla tarkoitetaan ylimääräisiä, tuottamattomia toimintoja, jotka hidastavat prosessia tai tuottavat tarpeettomia kustannuksia. Hukka on seurausta prosesseissa tapahtuvista vioista ja virheistä, jotka vaihtelu aiheuttaa. Jos poistetaan vain hukkaa, hukka tulee aina uudestaan, koska hukan syytä ei ole poistettu, vain ”oire”. Arvoa tuottamattomiksi toiminnoiksi tai turhiksi asioiksi lasketaan tässä katsannossa:

- kuljetukset
- varastot
- liike
- odotusaika
- ylituotanto
- yliprosessointi
- viallinen tuote

Näiden ongelmien poistamiseen LEAN-ajattelu tarjoaa useita työkaluja, kuten jatkuvaa kehittämistä, ”imuohjausta” (Kanban) ja virhemahdollisuuksien eliminointia prosessista. Oikeusprosesseja koskevat tuosta luettelosta ainakin odotusaika, ylituotanto, yliprosessointi ja viallinen tuotekin tiettyssä määrin. Kuljetukset, varastot ja liike viittaavat pikemmin teolliseen prosessiin. Tosin kuljetuksilla on merkitystä niissä juutuissa, joissa joku prosessin osallisista on vapautteen kohdistuvan pakkokeinon kohteena.

2.2 Ydinkonseptit

LEAN on alun alkaen muodostettu pääosin autonvalmistaja Toyota Production Systemin (TPS) periaatteiden pohjalta. Sanana LEAN esiteltiin ensimmäisen kerran 1990-luvun myyntimenestyksessä, Womackin ja Jonesin kirjoittamassa kirjassa "The Machine That Changed the World". Kirja kertoo Toyotan menestyksestä ja autoteollisuuden muutoksista LEAN-tuotantoa kohti ja esittelee viisi ydinkonseptia:

- Arvon määrittämisen perustuminen asiakkaan näkemykseen
- Arvoketjun tunnistaminen ja kaiken arvoa tuottamattoman toiminnan poistaminen
- Arvoketjun perustaminen asiakkaan tarpeisiin perustuvaan imuohjaukseen
- Työntekijöiden osallistaminen kehittämiseen
- Toiminnan jatkuva kehittäminen

Nämä ydinkonseptit pätevät soveltuvin osin myös rikosprosessiin, erityisesti toinen, neljäs ja viides konsepti. Selvityksen asettamispäätöksessä on kiinnitetty erityistä huomiota siihen, että asioiden asettamista jonoon tulisi välttää rikosprosessiketjussa.

2.3 LEAN sovellettuna rikosprosessin keskeisiin periaatteisiin¹

Varmuus, prosessuaalinen totuus ja taloudellisuus

Varmuusperiaate liittyy ennen kaikkea *aineelliseen* oikeusvarmuuteen. Oikeudenkäynnin tulee antaa mahdollisimman hyvät takeet siitä, että tuomioistuimen ratkaisu on oikea sekä näyttökysymyksen että oikeuskysymyksen puolesta. *Muodollinen* oikeusvarmuus puolestaan tarkoittaa sitä, että lainkäytön pitää olla ennakoitavaa.

Oikeudenkäynnin tavoitteeksi on perinteisesti määritelty *aineellisen totuuden* selvittäminen. Tämän on katsottu olevan *rikosprosessissa* yhteydessä siihen, että rikosprosessin yhtenä funktiona on *rikosvastuun* toteuttaminen. Rikosvastuulla on voitu tarkoittaa *yksinomaan* sitä, että rikosprosessi on järjestettävä niin, että rikokseen syyllistynyttä rangaistaan. Rikosprosessin funktiona on toisten kirjoittajien mielestä kuitenkin

---

¹ Ks. rikosprosessin keskeisistä periaatteista lähemmin esim. Antti Jokela, Rikosprosessioikeus, Alma Talent 2018, s. 7–46.

rikosvastuun toteuttamisen ohella muun muassa yksilön *oikeusturvasta* huolehtiminen. Aineellisen totuuden puolestapuhujat eivät toisaalta ole määritelleet, mitä aineellinen totuus voisi olla. Saatetaan puhua aineellisesta totuudesta, kun itse asiassa tarkoitetaan, että juttu on ratkaistava siten, että ratkaisu perustuu perusteltavissa olevaan materiaalisen lain tulkintaan ja soveltamiseen.

Oikeudenkäynnissä ei saada selville aineellista totuutta. Rikosprosessissa joudutaan punnitsemaan lähinnä asianomistajan ja syylliseksi epäillyn perusoikeuksia keskenään. Prosessi on järjestettävä niin, että kaikilla osapuolilla on tilaisuus esittää siinä näkemyksensä ja niin, että menettelyssä turvataan sekä uhrin että syytetyn perusoikeuksien toteutuminen. Tällaisen menettelyn tuloksena syntyvä ratkaisu on legitiimi riippumatta siitä, mitä todella on tapahtunut. Ratkaisun pohjana ei ole se, mitä on todella tapahtunut. Tuomioistuin ratkaisee asian sen perusteella, mitä asianosaiset ja todistajat tapahtumista oikeudelle esittävät. Juttu ratkaistaan *kontradiktorisessa prosessissa kertyneen tosiseikaston perusteella*. Oikeudenkäynnissä ei *löydetä* jotain prosessin ulkopuolista totuutta, vaan totuus *luodaan* prosessissa. Oikeuden pohjana oleva ”totuus” on olemassa vain prosessissa, jossa todellinen tapahtumainkulku suodattuu ratkaisun pohjaksi rikosoikeudellisen ja muun oikeudellisen normiston kautta ja prosessuaalisten normien määrittelemällä tavalla.

Oikeudenkäynnissä tavoiteltavaa totuutta voidaan kyllä sanoa aineelliseksi siinä mielessä, että se perustuu vapaan todistusteorian mukaisesti aineelliseen eikä muodolliseen todistusjärjestelmään. Kaikkia jutussa ilmi tulleita seikkoja voidaan käyttää todisteina ja tuomioistuimella on vapaa valta harkita todisteiden näyttöarvo. Muodollisen todistusjärjestelmän mukaan kaksi todistajaa olisi luotettavampi näyttö kuin yksi todistaja. Aineellisessa järjestelmässä tuomioistuin voi päätyä ratkaisemaan asian tämän yhden todistajan kertomusten mukaisesti, jos se voi perustellusti pitää hänen kertomustaan luotettavampana kuin kahden todistajan keskenään samanlaisia kertomuksia. Oikeudenkäynnissä voidaan päästä vain *prosessuaaliseen* totuuteen, eikä aineellista totuutta ole siten realistista edes tavoitella.

Kysymys on kommunikaatiosta ja *vuorovaikutuksesta* toisaalta asianosaisten ja toisaalta tuomioistuimen ja asianosaisten välillä. Prosessuaalisen totuuden asemesta voisimme puhua vaikkapa *normatiivisesta* totuudesta, joka ilmentäisi hyvin sitä tosiasiaa, että kysymys on juuri normien järjestelmässä määritellystä totuudesta. Rikosprosessin *yhtenä* tavoitteena on toki se, että käsillä olevan rikostunnusmerkistön kannalta relevantit tosiasiat selvitetään mahdollisimman hyvin ja se, että lakia tulkitaan ja sovelletaan tapauksessa siten, että rationaalisesti ajattelevan oikeudellisen auditorion enemmistö voi ratkaisun ja sen perustelut hyväksyä.

Tuomioistuimessa ei selvitetä kaikkia tapahtumaan liittyviä seikkoja, vaan käsillä oleva *rikostunnusmerkistö* määrittää sitä, mikä osuus tapahtumainkulusta otetaan tarkasteluun. Tässäkään katsannossa ei ole mielekästä puhua aineelliseen totuuteen pyrkimisestä. Kiperissä tapauksissa ongelmallisin ratkaisun vaihe on faktapremissin asettaminen eli sen ratkaiseminen, mikä osa tapahtumainkulusta otetaan oikeudellisen arvottamisen kohteeksi konkreettisessa tapauksessa. Normi määrittää sitä, mikä osa tapahtumainkulusta otetaan mukaan. Toisaalta todellinen tapahtumainkulku vaikuttaa tietysti norminvalintaan. Yhtä ainoaa ratkaisua ei ole olemassa, ja siksi on pyrittävä parhaaseen mahdolliseen ratkaisuun. Ratkaisun uskottavuuden mittana on perustelujen järkipärisyys.

Varmuusperiaate ilmenee *rikosprosessissa* myös siinä, että syyte on hylättävä, jos rikosoikeudellisen vastuun edellytysten täyttymisestä jää varteenotettava epäily. Syyksi lukevan tuomion perusteeksi kelpaa vain tällä tavoin määritelty täysi näyttö.

Aivan aukotonta oikeusvarmuutta ei kuitenkaan ole järkevää tavoitella mihin hintaan tahansa. Huomioon on otettava myös *prosessieconomia* (prosessieconomian periaate). Oikeudenkäynnin tulisi olla myös nopeaa ja halpaa. Nopeuden ja halpuuden tavoittelu ei välttämättä ole ristiriidassa oikeusvarmuuden tavoitteen kanssa. Kun esitutkinta alkaa mahdollisimman pian rikosteosta, kun se ja syyteharkinta saatetaan loppuun ripeästi ja juttu pannaan vireille kärjääoikeudessa ilman viivytyksiä, asianosaisilla ja todistajilla on paremmat muistikuvat tapahtumista verrattuna siihen, että asia tulisi vireille vasta vuosien päästä tapahtuneesta. Hidas prosessi lisää usein asianosaisten kustannuksia ja voi nostaa asian vireille panemisen kynnyksiä. Liian kauan viipyvällä oikeallakaan ratkaisulla ei välttämättä ole enää asianosaiselle merkitystä. Tietoisuus esimerkiksi muutoksenhaun hitaudesta saattaa houkutella tuomittua hakemaan muutosta pelkästään täytäntöönpanon lykkäämiseksi. Pitkällinen oikeudenkäynti voi olla piinallista myös syytetyille etenkin silloin, kun juttu on tullut jo esitutkintavaiheen alussa laajasti julkisuuteen.

Oikeudenkäynnin kohtuullinen kesto perus- ja ihmisoikeutena

Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin *kohtuullisessa* ajassa on yksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa määritellyn oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kriteeri. Suomen perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa ilman aiheetonta viivytystä. Kohtuullinen aika lasketaan yleensä rikosasiassa esitutkinnan alkamisesta tuomioistuimeen lainvoimaisen tuomion antamiseen. Jos oikeudenkäynnin pitkittyminen johtuu asianosaisen passiivisuudesta tai siitä, että hän on vältellyt oikeudenkäyntiä taikka sotkenut todisteita, oikeudenkäynnin ei yleensä katsota pitkittyneen kohtuuttomasti.

Jos oikeudenkäynti on kestänyt kohtuuttoman kauan, vastaajalle on tuomiossa hyvittävä tämä oikeudenloukkaus. Ensisijaiset hyvityskeinot rikosasiassa ovat rangaistuksen tuomitsematta jättäminen tai rangaistuksen kohtuullistaminen. Äärimmäisissä tapauksissa voitaisiin harkita myös syytteen hylkäämistä. Syytteen hylkääminen voisi olla ainoa käytettävissä oleva hyvityskeino, jos esitutinnan pitkittyessä epäillyn puolustuksen kannalta keskeinen todistusaineisto on tuhoutunut ennen kuin se on ehditty dokumentoida esitutkintapöytäkirjaan.

Yksityisellä asianosaisella on oikeus sekä rikos- että riita-asiassa saada valtion varoista kohtuullinen *hyvitys*, jos oikeudenkäynti viivästyy siten, että se loukkaa asianosaisen oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa (laki oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä, 362/2009). Arvioitaessa, onko oikeudenkäynti viivästynyt, otetaan oikeudenkäynnin keston lisäksi huomioon erityisesti: 1) asian laatu ja laajuus; 2) asianosaisten, viranomaisten ja tuomioistuinten toiminta oikeudenkäynnissä ja 3) asian merkitys asianosaiselle. Oikeudenkäynnin viivästymistä arvioitaessa otetaan lisäksi huomioon Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö. Hyvityksen tarkoituksena on korvata oikeudenkäynnin viivästymisestä asianosaiselle aiheutunutta huolta, epävarmuutta ja muuta niihin rinnastettavaa haittaa.

Hyvityksen määrä on 1 500 euroa vuodessa kultakin vuodelta, jona oikeudenkäynti on valtion vastuulla olevasta syystä viivästynyt. Hyvityksen yhteismäärää korotetaan enintään 2 000 eurolla, jos pääasia on erityisen merkittävä asianosaiselle. Hyvitys on enintään 10 000 euroa. Hyvityksen enimmäismäärä voidaan erityisestä syystä ylittää. Hyvitystä on vaadittava pääasiaa käsittelevältä yleiseltä tuomioistuimelta. Vaatimus on tehtävä hyvissä ajoin ja viimeistään ennen pääasian käsittelyn päättymistä puhevallan menettämisen uhalla. Vaatimusta ei voi tehdä korkeimmassa oikeudessa ilman pätevää syytä. Vaatimus voidaan tehdä kirjallisesti tai suullisesti. Vaatimus on perusteltava.

Käräjäoikeus voi asianosaisen vaatimuksesta (OK 19 luvussa lähemmin määritellyin edellytyksin) päättää, että asia määrätään kiireelliseksi, jos asian käsittelemiselle ennen muita asioita on erityisen painava syy ottaen huomioon oikeudenkäynnin kesto, asian laatu ja merkitys asianosaiselle sekä muut perusteet kiireelliseksi määräämiselle. Asianosaisen, joka vaatii asiansa käsitteleyä kiireellisenä, on tehtävä siitä kirjallinen hakemus pääasiaa käsittelevälle käräjäoikeudelle. Hakemuksen tulee sisältää vaatimus kiireelliseksi määräämisestä ja seikat, joihin vaatimus perustuu. Kiireelliseksi määräämistä koskeva hakemus ratkaistaan käräjäoikeudessa yhden tuomarin kokoonpanossa.

Tarkoituksenmukaisuus ohjenuorana

Rikosprosessin tehokkuutta tavoitellaan muun muassa sallimalla esitutkintaviranomaisten puuttua *pakkokeinoin* keskeisiin yksilön perusoikeuksiin. Viime aikoina rikosvastuun tehokkaan toteuttamisen ja epäillyn oikeusturvan tasapaino on ollut koetteilla telepakkokeinojen ja peitetoiminnan sekä valeoston sääntelyssä.

Tarkoituksenmukaisuus ja tehokkuus on otettava huomioon myös todistelussa. Jos todiste, jonka asianosainen tahtoo esittää, koskee seikkaa, joka on asiaan vaikuttamaton tai selvitetty, tahi jos näyttö on huomattavasti vähemmällä vaivalla tai kustannuksella saatavissa toisella tavoin, oikeuden ei tule sallia todisteen esittämistä.

Viime kädessä on kysymys *tarkoituksenmukaisuudesta*. Varmuus, nopeus ja halpuus on pyrittävä prosessilainsäädännössä sovittamaan yhteen mahdollisimman hyvin. Viime kädessä prosessilakien tarkoituksenmukaisesta soveltamisesta on vastuu tuomioistuimella, syyttäjällä, riita-asian asianosaisilla ja esitutkintaviranomaisilla. Tarkoituksenmukaisuus näkyy muun ohessa siinä, että vähäisiä ja riidattomia rikosasioita voidaan käsitellä yhden tuomarin kokoonpanossa tai yksinkertaisista rikoksista voidaan määrätä rangaistuksia poliisin tai syyttäjän päätöksellä. Poliisilla ja syyttäjällä on oikeus rajoittaa esitutkintaa niin, ettei jutun lopputuloksen kannalta epäolennaisia rikoksia tarvitse aina tutkia. Käyttökelpoinen keino nopeuttaa asioiden käsittelyä olisi myös tiettyjen vähäisten tekojen poistaminen rangaistavien tekojen joukosta. Rankaisemisen sijasta nämä vähäiset asiat selvitettäisiin asianosaisten välillä sovittelussa tai vahingonkorvausoikeuden puitteissa. Lainsäätäjällä ei ole valitettavasti otanut vakavasti vaatimusta siitä, että rikosoikeuden piirissä käsiteltäisiin vain sellaiset normin rikkomiset, joita ei kerta kaikkiaan voida hoitaa kevyemmissä menettelyissä. Eduskunta on päinvastoin säätänyt yhä uusia vähäisiä tekoja rangaistaviksi.

Yhtenä kustannuseränä on otettava huomioon myös asianosaiselle virheellisestä ratkaisusta aiheutuvat kustannukset, joista yksi osa ovat muutoksenhakukulut. Oikeus hakea ratkaisuun muutosta on Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja perustuslaissa taattu oikeus. Rikosasiassa saakin aina käräjäoikeuden lopulliseen ratkaisuun hakea muutosta hovioikeudelta. Asian hävinnyt asianosainen saattaa käyttää muutoksenhakuun pelkästään täytäntöönpanon lykkäämisen tarkoituksessa. Tämän ehkäisemiseksi valitusten käsittelyä on rajoitettu niin, ettei pääkäsittely hovioikeudessa ole pakollinen läheskään kaikissa rikosasioissakaan. Jatkokäsittelylupamenettely tähtää aiheettomien valitusten nopeaan ratkaisemiseen. Prosessin nopeuttamisessa ja muutoksenhakumahdollisuuksien rajoittamisessa on kuitenkin rajansa. Ainakin rikosprosessissa varmuuden ideaali on lähtökohtaisesti taloudellisuusvaatimusta painavampi.

3 Tilastot

3.1 Yleistä

Tilastojen tarkoitus on tässä toimia tausta-aineistona kyselylle ja haastattelukuulemisille. Tilastollista analyysiä en tee.

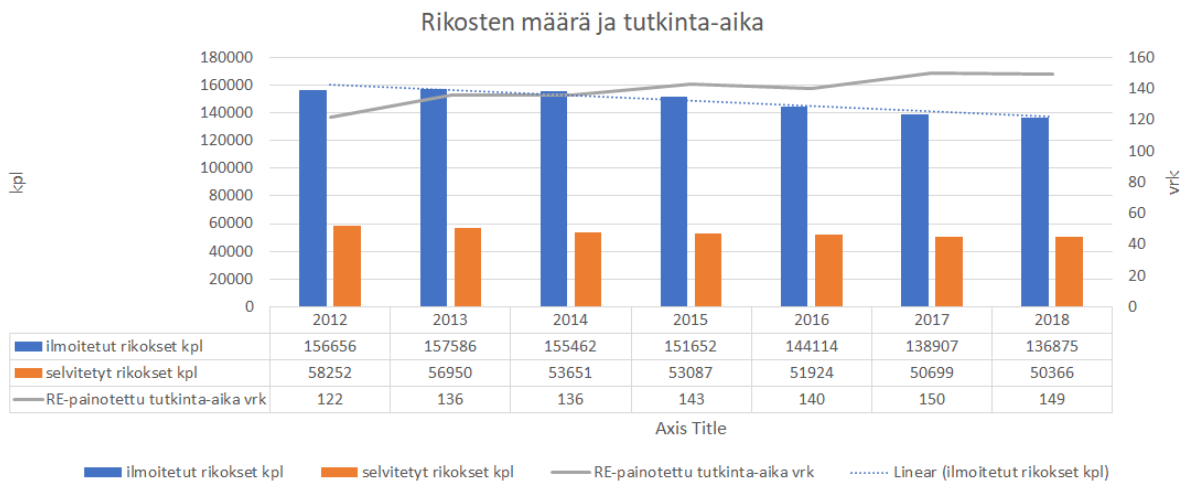
3.2 Poliisin rikostilastot 2012–2018

3.2.1 Rikosten määrä ja tutkinta-aika

Kuvassa 1 on esitetty poliisille ilmoitetut ja selvitetyt rikokset valtakunnallisina kokonaismäärinä vuosittain seuraavissa rikosryhmissä:

- Tappo, murha, törkeä pahoinpitely (myös yritykset)
- Varkaus ja törkeä varkaus (myös yritykset)
- Ryöstö ja törkeä ryöstö
- Vahingonteko
- Pahoinpitely
- Huumausainerikokset ja törkeät huumausainerikokset
- Velallisen epärehellisyys ja velallisen petos
- Petos ja törkeä petos
- Veropetos ja törkeä veropetos
- Kavallus ja törkeä kavallus
- Raiskaus, törkeä raiskaus, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

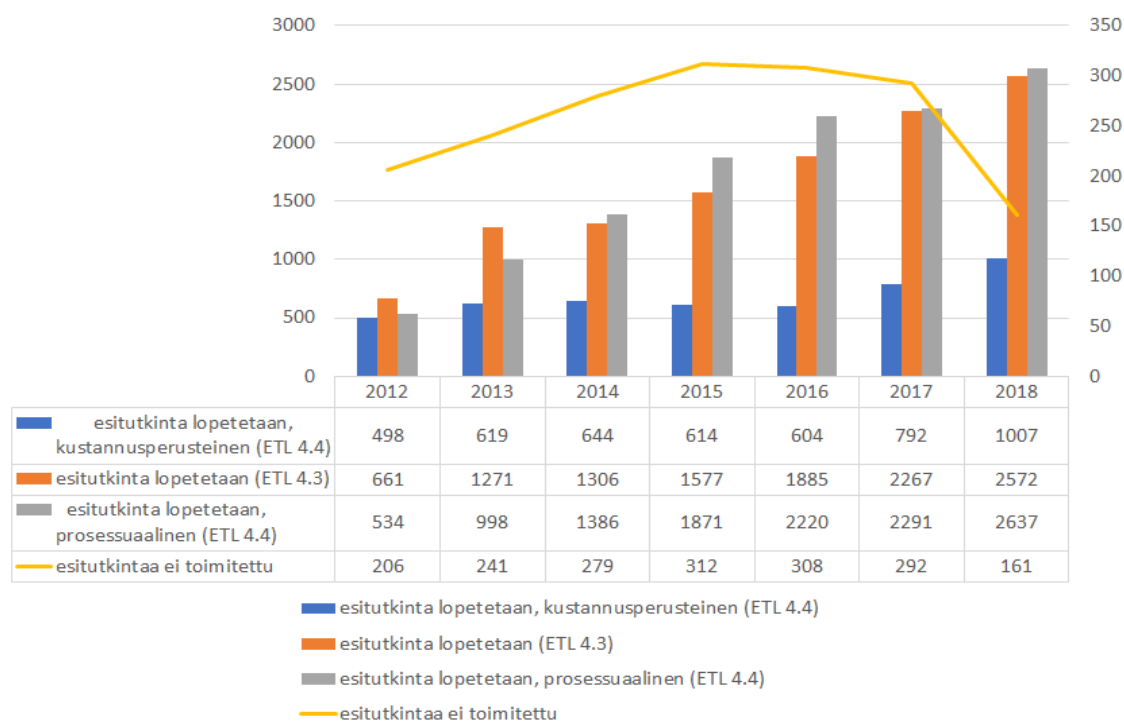
Poliisille ilmoitettujen rikosten laskeva määrä on selvästi havaittavissa. Selvitettyjen rikosten osuus ilmoitetusta pysyy suhteellisen vakaana (noin 36 % ilmoitetuista rikoksista). Tutkinta-ajan kuvaajaksi on valittu keskimääräinen, rikosepäilyjen määrällä painotettu tutkinta-aika vuorokausina.

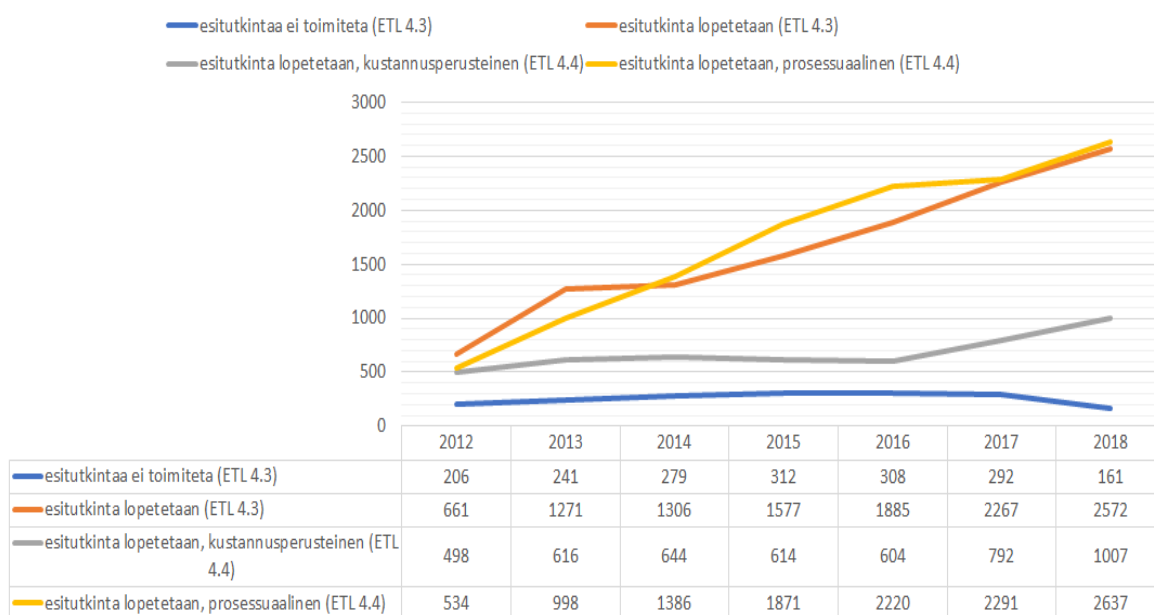
Kuva 1. Rikosten määrä ja tutkinta-aika

3.2.2 Esitutkintojen rajoittamiset

Kuvassa 2 on esitetty esitutkinnan rajoittamiset valtakunnallisina kokonaismäärinä edellä mainituissa rikosryhmissä. Esitutkinnan rajoittamisten kasvava määrä näkyy selvästi, varsinkin kun huomioidaan samaan aikaan tapahtunut rikosten kokonaismäärän lasku. Kuvassa 3 esitetään ETR-perusteet käyrinä, joista on selvästi nähtävissä esitutkinnan lopettamisen ja prosessuaalisen rajoitusperusteen nouseva trendi.

Kuva 2. Esitutkintojen rajoittaminen

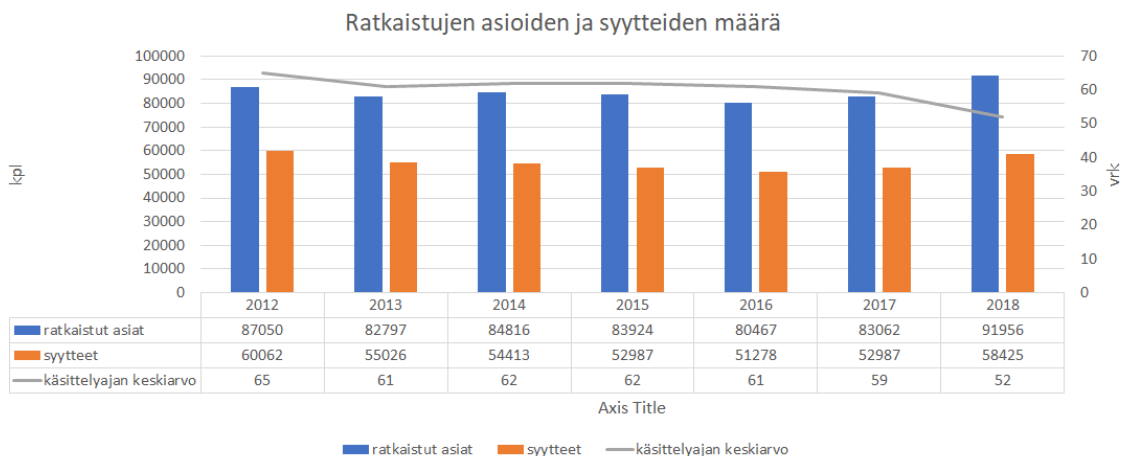

Kuva 3. ETR-perusteet

3.3 Syyttäjän tilastot 2012–2018

3.3.1 Asiamäärät ja käsittelyajat

Kuvassa 4 esitetään syyttäjän ratkaisemien asioiden valtakunnalliset kokonaismäärät, syytteeseen johtaneiden asioiden määrät sekä kaikkien asioiden käsittelyajan keskiarvo pyörästettynä lähimpään täyteen vuorokausimäärään. Poliisille ilmoitettujen rikosten laskevaan trendiin verrattuna syyttäjän ratkaisemien asioiden määrä näyttäisi pysyneen melko vakaana, samoin käsittelyajat ja syytteeseen johtaneiden asioiden osuus ratkaistujen asioiden kokonaismäärästä (noin 65 %).

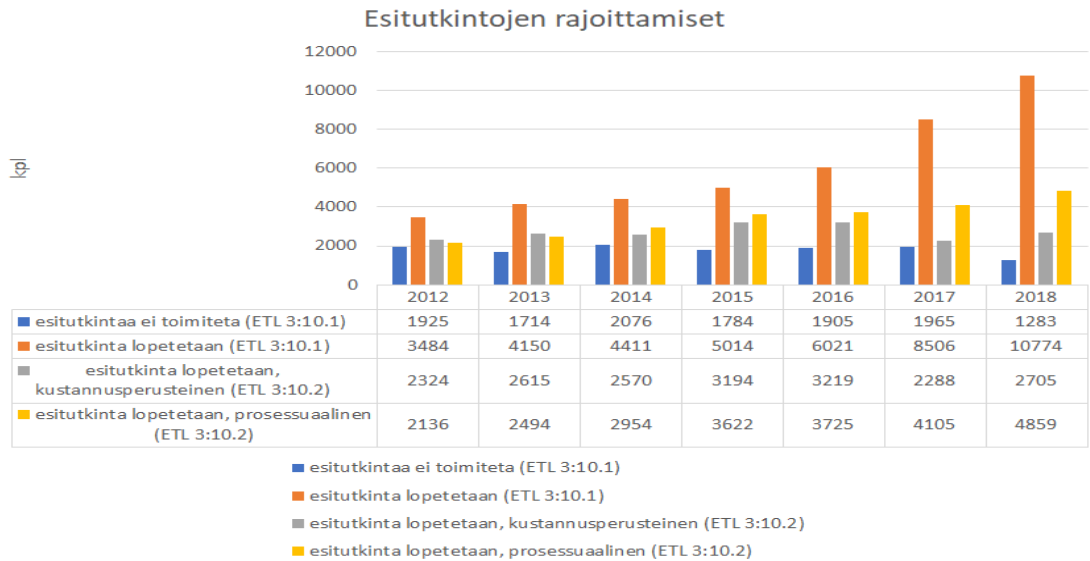

Kuva 4. Ratkaistujen asioiden ja syytteiden määrä

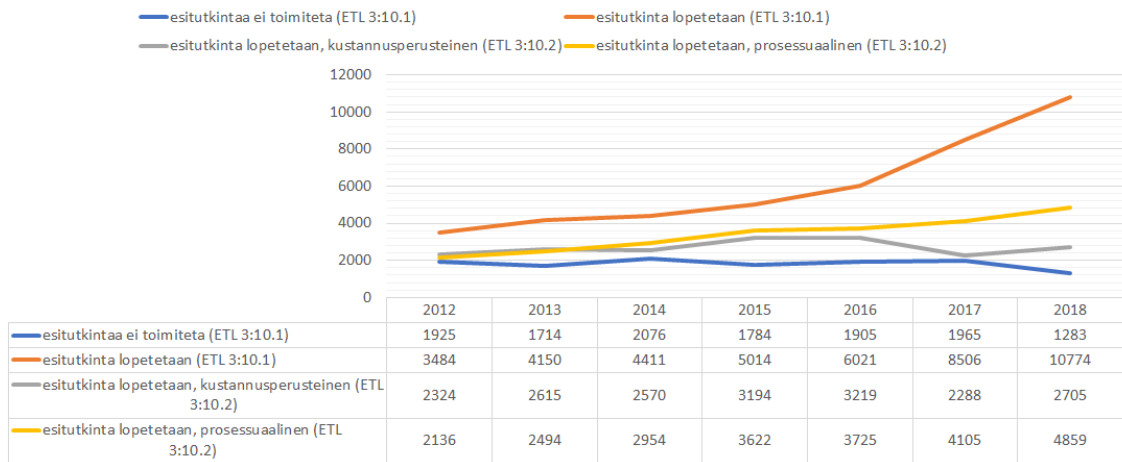
3.3.2 Esitutkintojen rajoittamiset

Kuvassa 5 esitetään esitutkintojen rajoittamiset perusteittain ryhmiteltyinä. Nouseva trendi on havaittavissa esitutkinnan lopettamisen (ETL 3:10.1) sekä prosessuaalisella perusteella rajoittamisen (ETL 3:10.2) osalta. Sama ilmiöhän nousi esiin myös poliisin tilastoista. Kuvassa 6 esitetään ETR-rajoitusperusteet käyrinä. Niistä on helppo havaita esitutkinnan lopettamisen ja prosessuaalisen rajoittamisen nouseva määrä.

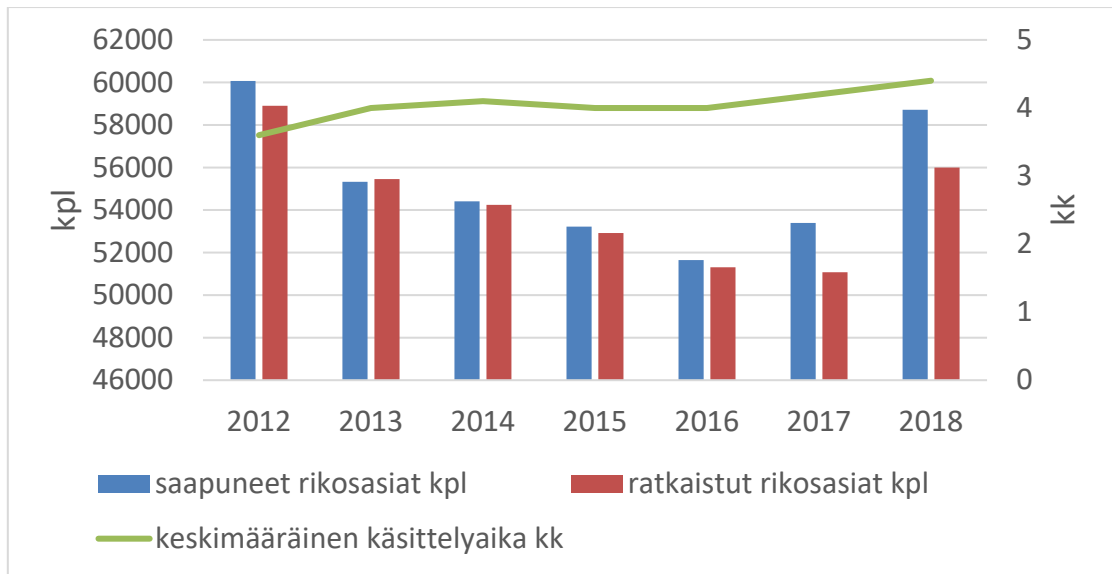
Kuva 5. Esitutkintojen rajoittamiset

Kuva 6. ETR-rajoitusperusteet käyrinä

3.4 Käräjäoikeuksien tilastot

Kuvassa on esitetty käräjäoikeuksiin saapuneiden rikosasioiden ja niissä ratkaistujen rikosasioiden määrät vuosilta 2012–2018. Saapuneiden asioiden määrä laskee vuosina 2012–2016, mutta kääntyy sen jälkeen nousuun. Vuosina 2017–2018 myös ratkaistujen asioiden osuus saapuneista asioista on pienempi kuin aiemmin, ja keskimääräinen käsittelyaika kasvaa jonkin verran.

Kuva 7. Saapuneiden asioiden määrä vuosina 2012–2018

3.5 Lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyajat

Käsittelyaikoja lapsiin kohdistuvissa rikoksissa on kuvattu Oikeusministeriön työryhmän (OM Mietintöjä ja lausuntoja 44/2018) raportissa, sivuilla 64–66. Tuosta raportista ilmenee, että prosessit viipyvät erityisesti esitutkintavaiheessa (ks. myös https://www.oikeusasiamies.fi/fi_FI/-/lapsia-koskevat-esitutkinnat-toimitettava-viipymatta). Prosessin kokonaiskesto on viime vuosina pikemmin kasvanut huolimatta siitä, että prosessin keston on poliisin ja muidenkin toimijoiden taholla kiinnitetty huomiota ja keston on pyritty vaikuttamaan koulutusta ja työtapoja tehostamalla. Rikosprosessin kokonaiskesto on lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä ja törkeässä hyväksikäytössä keskimäärin lähes kaksi vuotta.

3.6 Mitä tilastot kertovat?

Ensinnäkin poliisin tietoon tulleiden rikosten määrä näyttää varsin vakioilta. Toiseksi on havaittavissa, että yhä suurempi osa jutuista päätetään esitutkinnassa niitä syyteharkintaan saattamatta. Tästä seuraa toiseksi se, että syyttäjien tekemät päätökset syyttämättä jättämisestä vähenevät. Kolmanneksi seuraus esikäsittelystä on se, että syyteprosentit ovat laskeneet merkittävästi. Syyteprosentti tarkoittaa tässä syytteen menneiden juttujen määrää kaikista syyttäjän ratkaistavaksi tulleista jutuista (mukaan lukien syyttäjän ratkaisut esitutkinnan rajoittamisesta). Vaikuttaa siltä, että

poliisin ja syyttäjälaitoksen jutturuuhkaa on selvitetty suuressa määrin niin, ettei juttuja enää tutkita samassa määrin kuin aikaisemmin. Syyteharkinta-ajat ja tuomioistuinten käsittelyajat ovat yleisesti ottaen kohtuullisia, mutta lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa käsittelyajat ovat esitutkinnan alkamisesta tuomioon keskimäärin noin kaksi vuotta. Myös talousrikoksissa käsittelyajat on koettu ongelmallisen pitkiksi (ks. Oikeusprosessin pitkittymisen estäminen, Oikeusministeriön Mietintöjä ja lausuntoja 87/2010).

4 Kysely ja sen yhteenveto

4.1 Taustaa

Kyselyt lähetettiin käräjäoikeuksiin, hovioikeuksiin, korkeimpaan oikeuteen, syyttäjänvirastoihin, poliisilaitoksille, Keskusrikospoliisille, Poliisihallitukselle, Suomen asianajajaliitolle, Rajavartiolaitokselle ja Tullille. Kyselyitä lähetettiin 52, vastauksia saatiin 47 (vastausprosentti n. 90). Vastaukset jäivät puuttumaan korkeimmalta oikeudelta, yhdeltä hovioikeudelta, muutamalta käräjäoikeudelta sekä asianajajaliitolta. Kyselyjen tarkoitus oli kartoittaa alustavasti hyviä käytäntöjä ja muutostarpeita. Esitietoina olen käyttänyt muun muassa toimeksiannossa viitattua Rikostorjunnan tila -hanketta koskevaa loppuraporttia.

4.2 Kysymykset

1. Onko toimialueellanne (poliisilaitos, syyttäjäalue, tuomiopiiri) ollut havaittavissa rikosjuttujen ruuhkautumista
  - a. yleensä
  - b. tilanteissa, joissa käsiteltäväksi tulee ennakoimattomasti merkittäviä työresursseja vaativa asia tai vaativia asioita
2. Mitkä seikat mielestänne aiheuttavat ruuhkautumista?
3. Mitä ruuhkautumisen estämiseksi olisi tehtävissä, ottaen huomioon, ettei ainakaan merkittävää työpanoksen lisääntymistä ole luvassa?
4. Mihin toimenpiteisiin toimialueellanne on kenties ryhdytty ruuhkautumiseen varautumiseksi ja ruuhkien hallitsemiseksi? Esimerkkinä tällaisista toimista mainitsen rikosten esiselvityksen (poliisi/syyttäjä), esitutkintayhteistyön (poliisi/syyttäjä/asianajaja), pakkokeinojen oikea-aikaisen käytön, rikosjuttujen valmistelun tuomioistuimessa (aikataulut, turhan todistelun karsiminen), sovittelun, syyteneuvottelun, koulutuksen ja pääkäsittelyn tehostamisen. Nämä ovat vain esimerkkejä, en ole tarkoittanut luetteloa missään tapauksessa tyhjentäväksi.
5. Tarvitaanko vielä lainmuutoksia vai ovatko ongelmat ratkaistavissa työtapoja kriittisesti tarkastelemalla ja sen perusteella uudistamalla?
6. Vaarantavatko tehostamistoimet kansalaisten oikeusturvaa? Esimerkkinä tästä on keskustelu siitä, että poliisi jättää merkittävän osan tavanomaisista rikoksista kokonaan tutkimatta. Voisiko sovittelu olla realistinen vaihtoehto tutkinnan lopettamiselle tai rajoittamiselle?

7. Oman huomionsa ansaitsevat rikosjutut, joissa on kansainvälinen kosketuspinta. Missä määrin on viivettä aiheutunut siitä, että todistelussa on jouduttu hyödyntämään kansainvälistä yhteistyötä? Miten näiden juttujen sujuvuutta saisi parannettua? Pitäisikö jo esitutkintavaiheessa varautua todisteluun ulkomailla? Voisiko sähköisiä todistelun esittämisen keinoja tehostaa ja miten?

4.3 Vastaukset kysymyksittäin

1. Onko toimialueellanne ollut havaittavissa rikosjuttujen ruuhkautumista?

Taulukko 1

Yleensä	Poliisi	KäO	Syyttäjä	HO	Muut*	Yhteensä
kyllä	8/11 = 73 %	8/16 = 50 %	10/10 = 100 %	1/4 = 25 %	4/6 = 67 %	31/47 = 66 %
ei	-	6/16 = 37,5 %	-	2/4 = 50 %	2/6 = 33 %	10/47 = 21 %
eos	3/11 = 27 %	2/16 = 12,5 %	-	1/4 = 25 %	-	6/47 = 13 %

Taulukko 2

Erikois-tilanteissa	Poliisi	KäO	Syyttäjä	HO	Muut*	Yhteensä
kyllä	9/11 = 82 %	9/16 = 56 %	9/10 = 90 %	2/4 = 50 %	4/6 = 67 %	33/47 = 70 %
ei	-	5/16 = 31 %	-	-	2/6 = 33 %	7/47 = 15 %
eos	2/11 = 18 %	2/16 = 13 %	1/10 = 10 %	2/4 = 50 %	-	7/47 = 15 %

*Ryhmään "muut" sisältyvät tullin, rajan, krp:n, poliisihallinnon ja syyttäjähdistyksen vastaukset.

Luokkaan "eos" on sijoitettu vastaukset, joissa kysymykseen ei ollut vastattu lainkaan, tai joiden vastaus oli niin epäselvästi muotoiltu, että oli vaikea tulkita, tarkoitettiinko kyllä- vai ei-vastausta. Tähän kysymykseen saatujen vastausten perusteella näyttää siltä, että pahiten ruuhkautumista kokevat syyttäjät. Myös poliisissa asioiden ruuhkautumisen kokemus on varsin korkea. Käräjäoikeuksista noin puolessa on havaittu ruuhkautumista. Tässä suhteessa tilanne näyttäisi olevan paras muutoksenhakuasteessa, hovioikeuksissa. Hovioikeuksissa ruuhkautuminen on rajoittunut erikoisilanteisiin.

2. Mitkä seikat mielestänne aiheuttavat ruuhkautumista?

Keskeisenä syynä käytännössä kaikissa vastauksissa nousivat esiin *henkilöstöressurssit*. Suoraan henkilöstöressurssien niukkuuden mainitsi vastauksissaan 6/11 poliisilaitosta, 7/16 käräjäoikeutta, 6/10 syyttäjänvirastoa, 3/4 hovioikeutta ja 4/6 vastaajaa ryhmästä ”muut”.

Seuraavassa muita eri organisaatioryhmien vastauksissa esille nousseita ruuhkautumissyitä:

Poliisi

Vastauksissa pidettiin ongelmana ensinnäkin rikostutkijoiden huonoa palkkausta suhteessa muihin poliisin tehtävissä toimiviin. Tämän on katsottu olevan omiaan aiheuttamaan siirtymistä tutkintatehtävistä muihin tehtäviin. Toiseksi vastauksista nousivat esiin puutteet johtamisessa, sekä yleisessä johtamisessa että esitutkinnan johtamisessa. Kolmantena ongelmana nousi esiin se, että vastaajat kokivat yhteistoiminnan viranomaisten välillä toimivan toivottua huonommin. Tämän havainnon kanssa on ristiriidassa se, että joissain vastauksissa yhteistoiminnan mainittiin myös vievän aikaa varsinaiselta rikostutkinnalta. Neljäntenä ongelmana nousivat esiin yleisesti ottaen huonot toimintaolosuhteet, mukaan lukien työpaikan sisätilaongelmat. Lisäksi viivästy-
misten syynä tuotiin esiin sääntelyn alituinen muuttuminen ja muut työtehtävät kuin rikostutkinta.

Käräjäoikeus

Ongelmia näyttää aiheuttavan ensinnäkin henkilöstön vaihtuvuus. Viivästy-
misten syynä on myös rikosjuttujen määrän kasvu, isot rikosjutut ja juttujen epätasainen saapuminen syyttäjiltä. Myös käräjäoikeuksien vastauksissa nostettiin keskusteluun viranomaisyhteistyön puutteet. Yhtenä ongelmana erityisesti suurten rikosjuttujen osalta nähtiin sijaistajien puuttuminen ja se, että jutut ovat sidoksissa syyttäjään niin, että haastehakemuksen laatinut syyttäjä ajaa syytettä käräjäoikeudessa. Jos syyttäjäsidonnaisuus ei olisi näin ankara, juttuja voitaisiin ottaa käräjäoikeudessa käsittelyyn joustavammin. Helsingin käräjäoikeus toimitti laajan vastauksensa lisäksi myös keskustelumuiston tilaisuudesta, jossa rikosprosessin toimivuutta oli käsitelty eri viranomaisten kesken.

Syyttäjä

Ongelmana on ensinnäkin juttumäärän vaihtelu, mikä vaikeuttaa työn ennakoimista, samoin syyteharkintaan ennakoimatta tulleet asiat. Pakkokeinojen määrääjät johtavat siihen, että muita juttuja on pantava jonoon. Esitutkintaa viivästyttää päällekkäinen työ

eri viranomaisissa rikosprosessin alussa. Käräjäoikeusvaiheessa ongelmana ovat vaikeasti tavoitettavat asianosaiset, erityisesti syytetyt, ja poissaoloista johtuvat peruuntuvat pääkäsittelyt. Syyttäjän näkökulmasta katsottuna ongelmana ovat myös valitukset hovioikeuteen, mikä johtaa usein uuden pääkäsittelyn järjestämiseen ja sitä kautta pakottaa syyttäjän siirtämään muiden käsiteltävänään olleiden juttujen työstämistä.

Hovioikeus

Hovioikeuksien näkemyksen mukaan viiveitä aiheuttavat juttujen monimutkaistuminen ja poissaolot pääkäsittelystä. Viiveitä aiheuttavat myös aikataulujen yhteensovittamisvaikeudet tuomioistuinten, syyttäjien ja avustajien välillä.

3. Mitä ruuhkautumisen estämiseksi olisi tehtävissä?

Eri organisaatioryhmien vastauksissa esille nousseita ehdotuksia:

Poliisi

Yleisin esitetty keino ruuhkautumisen estämiseksi oli resurssien lisääminen ja niiden joustavampi käyttö. Sisäisen yhteistoiminnan tehostamisella partioiden ja tutkijoiden välillä olisi saavutettavissa työn ja ajan säästöä. Useassa vastauksessa nostettiin esille hallinnon keventäminen keinona siirtää resursseja rikostutkintaan. Esitutinnan rajoittamisen käyttöalan hyödyntäminen näyttää saavan kannatusta poliisien ajattelussa. Yhteistoiminta syyttäjän kanssa on koettu käyttökelpoiseksi tavaksi tehostaa esitutkintaa.

Käräjäoikeus

Käräjäoikeudet korostivat tasaisen työnjaon töiden ennakkosuunnittelun merkitystä. Yhteistoiminnan lisääminen ja kehittäminen niin käräjäoikeuden sisäisesti kuin muiden rikosprosessin toimijoiden kesken koettiin tärkeäksi. Tähän liittyy tiedonkulun parantaminen niin, että käräjäoikeudet voivat varautua runsaasti työtä ja aikaa vaativien juttujen käsittelyyn ja siitä johtuvaan työnjaon tarpeen arviointiin. Resurssien tasainen lisääminen (poliisi, syyttäjä, tuomioistuimet) on tärkeää, koska esimerkiksi poliisien resurssien lisääminen voi puolestaan johtaa ruuhkautumiseen myöhemmissä asian käsittelyn vaiheissa, ellei samalla lisätä vastaavasti syyttäjien ja käräjäoikeuksien henkilöresursseja.

Syyttäjä

Syyttäjien vastauksissa nousi ensinnäkin esille se, että juttujen tasainen läpivirtaus helpottaa työn ja ajan käytön suunnittelua. Ajoissa tapahtuva aikataulutus (poliisi>syyttäjä>tuomioistuin) takaa parhaiten suurten juttujen häiriöttömän läpivirtauksen. Vaativien juttujen hoitaminen tulisi keskittää erikoistuneille syyttäjille. Esimerkiksi vangitun juttujen keskittämistä tietyille syyttäjille tulisi harkita. Syyttäjät kaipaavat toimivan mittariston luomista prosessin tehokkuuden seurantaan. Myös syyttäjät pitävät tärkeänä esitutkintayhteistyön kehittämistä.

Hovioikeus

Tärkeintä on juttujen tasainen läpivirtaus. Muina tehostamistoimina mainittiin sijaisjärjestelyt, koulutus, ennakoiva töiden suunnittelu (kalenteriin tilaa myös kiireellisille juttuille) ja sähköisten järjestelmien käyttöönoton jouduttaminen.

4. Mihin toimenpiteisiin toimialueellanne on ryhdytty ruuhkien hallitsemiseksi?

Poliisi

Poliisi näyttää laskevan varsin paljon esitutkinnan rajoittamisen varaan, koska esikäsittelytoiminto mainittiin monessa vastauksessa. Tämän toteuttamiseksi on ryhdytty organisaatiouudistukseen muun muassa perustamalla esikäsittelyryhmiä. Tavoitteena on yhtenäinen esikäsittelyprosessi poliisilaitoksen alueella. Toisena konkreettisena toimena nousi esiin esitutkintayhteistyö syyttäjän kanssa. Syyttäjien osallistumista poliisien koulutuksiin pidettiin tärkeänä yhtenäisten käytäntöjen luomiseksi.

Käräjäoikeus

Kysymyksessä mainittu esimerkkiluettelo sai kokonaisuudessaan mainintoja syytteen neuvottelua lukuun ottamatta. Laajojen juttujen käsittelyssä pidettiin tärkeänä aikataulutusta. Organisaatiojärjestelyistä esiin nousi vastauksissa rikosjuttujen ja riita-asioiden käsittelyn eriyttäminen. Punaisena lankana vastauksissa oli valmisteluun panostaminen, istuntojen suunnittelu ja ennakointi.

Syyttäjä

Myös syyttäjät korostivat aikataulutusta, esitutkintayhteistyötä ja esikäsittelytoimintoa juttujen läpivirtauksen parantamiskeinoina. Poliisin tapaan syyttäjät nostivat esiin syyttäjätöiden erityisen kohdentamisen nopean käsittelyn asioihin (mukaan lukien esitutkinna rajoittaminen syyttäjän päätöksellä).

Hovioikeus

Ensinnäkin luotettiin hovioikeusuudistukseen liittyvään työmenetelmien kehittämiseen. Toiseksi pidettiin tärkeänä aikataulutuksen kehittämistä ja kolmanneksi organisatiomuutoksia.

Poimintoja muiden organisaatioiden vastauksista

Poliisihallinto piti tärkeänä valtakunnallisen REK-toiminnon yhdenmukaistamista. Keskusrikospoliisi korosti, kuinka tärkeää on tutkintasuunnitelman huolellinen laatiminen ja päivittäminen, yhteistyössä syyttäjän kanssa. Rajavartiolaitos katsoi, että tutkintaa sujuvoittaa toimintamallien yhdenmukaistaminen eri yksiköissä.

5. Tarvitaanko vielä lakimuutoksia?

Poliisi

Poliisilaitosten vastauksista on luettavissa selkeä EI vain 2/11 vastauksessa. Poliisit pitävät lainmuutoksia tarpeellisina ensinnäkin summaarisen menettelyn laajentamiseksi. Tämä tarkoittaisi rankaisutoimivallan siirtämistä nykyistäkin enemmän tuomioistuimilta poliisille ja syyttäjälaitokselle. Poliisit katsovat, että vastaajan poissaolosta pitäisi olla mahdollista määrätä nykyistä ankarammat sanktiot. Tämä vaatimus jäi aika lailla yksilöimättömäksi. Myös dekriminalisointi sai kannatusta. Erityisesti perusmuotoisen kunnianloukkauksen dekriminalisointia pitäisi harkita. Poliisit olisivat valmiita myös lain muuttamiseen niin, ettei poliisilla olisi enää esitutkintapakkoa vaan esitutkinna toimittaminen olisi harkinnanvaraista. Tähän on syytä todeta, että esitutkinna rajoittaminen syyttäjän päätöksellä on jo pitkälti johtanut samaan lopputulokseen eli siihen, että esitutkintoja rajoitetaan harkinnanvaraisesti hyvin laajassa mitassa.

Käräjäoikeus

Käräjäoikeuksien vastauksista on luettavissa selkeä EI 4/16 vastauksessa. Varsin paljon kannatusta sai lautamiesjärjestelmästä luopuminen. Lakia olisi syytä muuttaa niin, että pikkurikoksia ei käsiteltäisi tuomioistuimissa. Tässä suhteessa vastaukset ovat

samansuuntaisia kuin poliisilla. Todistelun tallentaminen videolle nousi esille useassa vastauksessa. Lainmuutoksia kaivattiin myös vastaajan poissa olosta johtuvien käsittelyjen peruuntumisten ehkäisemiseksi.

Syyttäjä

Syyttäjien vastausten mukaan todistelun videointi (myös esitutkinnassa) vähentäisi päällekkäistä työtä ja parantaisi myös todistelun luotettavuutta. Rikosprosessien sijaan tulisi pohtia yhteiskunnallisten toimenpiteiden kehittämistä (esimerkkinä päihdeongelmaisten hoitoon pääsy). Lakiuudistuksissa on ajateltava rikosprosessia kokonaisuutena. Joustavammat määrääjat pakkokeinoasioissa vähentäisivät jonoutumista (esimerkkinä huumejutuissa vapaampi vangittuna pitäminen). Näytön uudelleen vastaan ottamista hovioikeuksissa tulisi syyttäjien käsityksen mukaan lainsäädännöllä rajoittaa.

Hovioikeus

Jokseenkin yksimielisesti hovioikeudet pitivät tarpeellisena muuttaa prosessia niin, että muutosta ei voisi hakea yksinomaan näyttöperusteella. Todistelu videointi kärjäoikeudessa ja tallenteen hyödyntäminen hovioikeudessa sai laajaa kannatusta. Vastauksissa korostettiin kuitenkin, että ennen lakimuutoksia on seurattava todistelun videotallentamisen vaikutuksia nykyisen lainsäädännön mukaan toimittaessa.

Poimintoja muiden organisaatioiden vastauksista

Poliisihallinto esitti esitutkintapakon poistamista ja vahingonkorvausasioiden poistamista rikosprosessista eli Suomen rikosprosessioikeudessa perinteisesti vallinneesta adheesioperiaatteesta luopumista. Keskusrikospoliisi esitti prosessin nopeuttamista esimerkiksi pikaoikeudenkäynneillä ja rangaistusten kehittämisellä nopeammin täytäntöön pantaviksi. Rajavartiolaitos toivoi poliisin tapaan entistä enemmän massarikosjutuja sakkomenettelyllä hoidettaviksi. Tullin mukaan maahantuontirikoksia tulisi siirtää lisää summaariseen menettelyyn.

6. Vaarantuuko oikeusturva? Sovittelun mahdollisuudet?

Poliisi

Poliisin vastauksissa oli huomattavia eroja. Vastauksista ilmeni toisaalta selkeä Ei oikeusturvan vaarantumiselle luvuin 2/11 ja toisaalta selkeä KYLLÄ oikeusturvan vaarantumiselle luvuin 2/11. Muut vastaukset eivät olleet selkeästi kyllä- tai ei-vastauksia.

Sovittelun lisäämistä vastusti vain kaksi poliisilaitosta, mutta laajentamista kannatti toisaalta vain kolme poliisilaitosta. Vastauksista voisi päätellä enemmistön poliisilaitoksista kannattavan sovittelua nykyisessä laajuudessa. Poliisissa kannetaan avoimien vastausten perusteella ilmeisesti enenevästi huolta siitä, että kansalaisten ilmoitusaktiivisuus rikoksista voi vähentyä tutkinnan rajoitusmenettelyn laajan soveltamisen takia. Sovittelua pidettiin erityisen soveltuvana nuorten tekemien rikosten käsittelyssä ja joissain ei vakavissa rikostyypeissä.

Käräjäoikeus

Käräjäoikeuksien vastaukset poikkesivat poliisin vastauksista. Oikeusturvan vaarantumisen näki selkeänä riskinä 10 kuudestatoista käräjäoikeuksista. Vain yhdestä vastauksesta oli pääteltävissä selkeä EI oikeusturvan vaarantumiselle. Varovainen KYLLÄ sovittelun lisäämiselle oli luettavissa kolmasosassa vastauksista (5/16). Liian laaja sovittelun käyttö nähtiin yhdenvertaisuusriskinä, mistä syystä kolme käräjäoikeutta ei pitänyt sovittelun lisäämistä kannatettavana. Osa vastaajista katsoi, ettei tämän kysymyksen arviointi kuulu tuomioistuimelle.

Syyttäjä

Syyttäjäistä enemmistön vastaus oli selkeä KYLLÄ oikeusturvan vaarantumiselle (7/10). Sovittelun lisäämistä kannatti puolet vastaajista ja vastusti kaksi. Erityisesti korostettiin, ettei sovittelu sovellu huumausainejuttuihin. Tämä on totta, koska sovittelussa pitää olla vähintään kaksi osapuolta ja siitä syystä sovittelua käytetään vain juutuissa, joissa on joku ihminen tai oikeushenkilö rikosvahingon kärsijänä. Erityisesti resurssipulan ja tutkinnan rajoittamisen nähtiin useassa vastauksessa vaarantavan oikeusturvaa.

Hovioikeus

Puolet vastaajista katsoi, että tavanomaisten rikosten tutkimatta jättäminen vaarantaa oikeusturvaa (2/4 vastausta). Tuomioistuimen näkökulmasta tehostamistoimet sen sijaan ovat parantaneet oikeusturvaa. Hovioikeuksilla on vastausten perusteella sovitteluun melko myönteinen kanta.

Poliisihallinto

Poliisihallituksen mukaan oikeusturva vaarantuu, jos menettely ei ole valtakunnallisesti yhdenmukaista. Poliisihallituksen näkemyksen mukaan sovittelun voisi tuoda mukaan jo rikosten esikäsittelymenettelyyn.

7. KV-juttujen aiheuttamat viiveet ja parannuskeinot?

Poliisi

Poliisit toteavat sen tilastoistakin ilmenevän tosiasian, että niiden juttujen määrä, joissa on kansainvälisiä ulottuvuuksia, on kasvussa. Enemmistö poliisilaitoksista vastasi, että kansainvälisen yhteistyön käyttämisen tarpeesta aiheutuu esitutkinnan viivästymistä (6/11 vastausta). Parannuskeinona esitettiin videokuulemisen ja muun teknologian mahdollistamien keinojen lisäämistä (4/11).

Käräjäoikeus

Enemmistö katsoi, että viivettä aiheutuu lähes poikkeuksetta (10/16 vastausta). Videokuulemisten lisääminen on auttanut tässä suhteessa. Tässä on kuitenkin maakohdaisia rajoituksia. Viiveiden ehkäisykeinoina nousivat esille myös koulutus ja pikahaasteet tutkinnan yhteydessä. Esimerkkeinä hyvin toimivista kansainvälisistä yhteyksistä mainittiin yhteistyö Lapin käräjäoikeudesta Ruotsiin ja Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden onnistuneet videokuulemiset ulkomailla.

Syyttäjä

Syyttäjäistä kaikki eivät ole havainneet viivästymisiä (selkeä EI viiveiden aiheutumiselle 2/10 vastausta). Tämä saattaa johtua vastaajayksiköiden sijainnista, joka vähentää kansainvälisten juttujen esiintyvyyttä. Yleisesti viiveitä katsottiin aiheutuvan, jos syyttäjillä ei ole suoria kontakteja kansainvälisiä tehtäviä hoitaviin oikeusviranomaisiin. Kansainvälisluontoiset rikosasiat tulisi keskittää tiettyjen erikoistuneiden syyttäjien käsiteltäviksi. Syyttäjien kielitaitoa on parannettava ja pikahaastemenettely otettava kaikessa laajuudessaan käyttöön. Istuntosalien tekniikkaa on parannettava videokuulemisten sujumisen takaamiseksi.

Hovioikeus

Vastausten mukaan viivettä aiheutuu esimerkiksi tiedoksiantovaikeuksien takia. Yhteistyössä korostuu hovioikeuksien mukaan esitutkinnan rooli. Esitutkinnassa on tärkeää kirjata kuultavien yhteystiedot ja esitutkintakertomukset tulee aina videoida, jos oletettavissa on, että kuultavaa on vaikeaa tavoittaa kuultavaksi pääkäsittelyyn. Tärkeää on myös koulutus ja juttujen keskittäminen tietyille tuomareille ja muille asiaa käsitteleville. Vaasan HO toimitti kyselyvastauksensa lisäksi lausunnon todistelutalennemenettelystä.

Rajavartiolaitos ja Tulli

Kumpikin korosti, että kansainvälinen ulottuvuus on mukana kaikessa näiden toimialueiden toiminnassa, mikä johtuu jo rajaviranomaisten ja tullin tehtävien luonteesta. Ratkaisuna molemmilla tahoilla nähtiin yhteisten kv-tutkijaryhmien käyttäminen.

4.4 Vastausten laajuudesta

Vastausten kattavuus vaihteli melko paljon. Perusteelliset ja laajat vastaukset tulivat ainakin seuraavilta organisaatioilta (tämä vaikutti haastateltavien valintaan):

Poliisilaitokset

Helsinki,
Itä-Uusimaa

Käräjäoikeudet

Helsinki,
Keski-Suomi,
Lappi,
Itä-Uusimaa

Syyttäjänvirastot

Helsinki,
Oulu,
Itä-Uusimaa

5 Kuulemiset

5.1 Yleistä

Kuulin henkilökohtaisesti Poliisihallituksen, kolmen poliisilaitoksen (Itä-Uusimaa, Oulu, Turku), neljän käräjäoikeuden (Helsinki, Oulu, Keski-Suomi, Itä-Uusimaa), yhden hovioikeuden (Itä-Suomen hovioikeus), Suomen syyttäjyhdistyksen, kolmen syyttäjälaitoksen toimipaikan (Turku, Vantaa, Jyväskylä), Rikosuhripäivystyksen, kahden lastenpsykiatrian tutkimusyksikön (Kuopio ja Turku), Suomen Asianajajaliiton ja Finanssialary:n edustajia sekä kaikkien Suomen sovittelutoimistojen vastuuhenkilöitä. Teemoista olen keskustellut myös selvitystyön pysyvien asiantuntijoiden Jukka Rappen ja Tero Kurenmaan kanssa, joita olen selvitystyön kussakin vaiheessa informoinut, ja heiltä saamiani kommentteja hyödyntänyt selvitystyön suuntaamisessa.

Kuulemisissa nousi esiin seuraavia teemoja: voimavarat, esitutkintayhteistyö, rikosasioiden valmistelu esitutkinnassa ja käräjäoikeudessa, avustajien rooli esitutkintayhteistyössä, syyteneuvottelu, neuvottelu syyttäjän ja asianosaisten avustajan kesken esitutkinnassa, esitutkinnan rajoittaminen, poissaolojen aiheuttamat ongelmat, aikatauluongelmat, jälkikonkurrenssin aiheuttamat ongelmat, erikoistumisen puute, poliisin ja tutkimusyksiköiden työn integrointi lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinnassa, pika-oikeudenkäynnit ja yhden kosketuksen periaate, asianomistajien ohjaaminen tukipalveluihin, rikossovittelun ja esitutkinnan yhteensovittaminen sekä esitutkintapakon lieventäminen. Kuulemisten teemat ilmenevät lähemmin jäljempänä esitettävästä yhteenvedosta. Teemat nousivat pääosin esiin kuultavilta.

5.2 Hyvät käytännöt ja esiin nousseet muutostarpeet

5.2.1 Yleisiä havaintoja

Yleisenä havaintona totean, että monet selvitystyön eri vaiheissa kuulluista viranomaisista nimesivät merkittävimmäksi pulmaksi työvoiman riittämättömyyden. Tämä ongelma näkyy muun muassa siinä, että esitutkintoja ollaan aloittamatta tai rajoitetaan lisääntyvästi. Toiseksi vaarana on juttujen kokonaiskäsitteilyajan pitkittyminen. Odotettavissa ei kuulemistenkaan perusteella kuitenkaan ole merkittävää henkilötyövuosien lisäystä rikosprosessiketjun mihinkään vaiheeseen. Erityisesti syyttäjät ja poliisin edustajat painottivat sitä, että merkittävä osa voimavarojen lisäyksestä on jouduttu

suuntaamaan tietotekniikan kehittämiseen. On myös muistettava, että esimerkiksi poliisin esitutkintavoimavarojen lisääminen ei välttämättä lyhennä rikosjuttujen kokonaiskäsittelyaikoja, ellei vastaavaa lisäpanostusta suunnata myös syyttäjälaitokselle ja tuomioistuimille. Olen työni kestäessä saanut varsin kattavasti informaatiota poliisin ja oikeuslaitoksen tietojärjestelmien yhteensovittamisen nykytilasta. Näyttää siltä, ettei tietotekniikan kehittyminenkään ainakaan lähimmässä tulevaisuudessa merkittävästi kevennä työprosesseja tai vähennä päällekkäistä työtä. Tietotekniikan hyödyntäminen todistelussa on kuitenkin käyttökelpoinen tapa vähentää erityisesti oikeudenkäynnissä kuultavien kustannuksia. Tietotekniikan toimintavarmuudessa on kuulemisten perusteella toivomisen varaa: yhteydet eivät aina toimi ja asianhallintajärjestelmien monimutkaisuus ja ajoittainen toiminnan epävarmuus vaikeuttavat tarpeettomasti sujuvaa työskentelyä.

Seuraava näkökohta nousi esille kaikissa kuulemisissa, toimijasta riippumatta. *Avain tehokkaampaan prosessiin on se, että kukin rikosprosessiketjun toimija mieltää oman toimintansa merkityksen rikosprosessin kokonaisuudessa.* Kysymys on viime kädessä toiminnasta yhteisen päämäärän nimissä. Toiseksi olennaista on suurten ja aikaa vievien asioiden ennakoiminen ja ennalta suunnitteleminen. Tuomioistuinten, erityisesti käräjäoikeuksien, on hyvä tietää, mitä juttuja on tulossa vireille, jotta tuomioistuimessa kyetään varautumaan työnjohdollisin keinoin suurten ja aikaa vievien juttujen käsittelyn sujumiseen sekä toimimaan niin, että tällaiset jutut eivät aiheuta muiden juttujen siirtämistä jonoon vuoroaan odottamaan. Tässä suhteessa aivan keskeistä on tiedonkulku ja neuvotteluyhteys tuomioistuinten ja syyttäjälaitoksen välillä. Tärkeää on myös esimiestyö ja juttujen kulun seuranta kaikilla prosessin tasoilla. Yhteistyötahona on syytä nykyistä enemmän ottaa huomioon rikoksesta epäillyn ja muun asianosaisen oikeusavustaja. Tätä korostivat erityisesti asianajajat, mutta myös syyttäjät, poliisit ja tuomioistuimet. Asianajajat toivoivat avustajien informoimista tutkinnan etenemisestä jo esitutkintavaiheessa. Tämä nousi selkeästi esille kehittämiskohteena.

Vaikka lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa on keskimäärin pitkät käsittelyajat (prosessin kokonaiskesto lähes kaksi vuotta), yksittäisissä suurissa rikoskokonaisuuksissa on saatu prosessi vietyä läpi esitutkinnan alkamisesta käräjäoikeuden tuomioon noin kahdeksassa kuukaudessa. Näissä tapauksissa prosessia on nopeuttanut se, että syytetyt ovat olleet vangittuina. Varjopuolena on tullut poliisilaitosten kuulemisissa esille se, että samaan aikaan on jouduttu panemaan jonoon vuoroaan odottamaan muita juttuja, koska suuri juttukokonaisuus vaatii liki kaiken käytettävissä olevan tutkijajoukon. Käräjäoikeus on selviytynyt kuulemisten perusteella näistä jutuista työnjakojärjestelyillä paremmin, eivätkä suuret juttukokonaisuudet ole johtaneet muiden juttujen jonoutumiseen. Varovainen päätelmäni on, että käräjäoikeudet ovat suhteellisesti paremmin varautuneita, myös resurssien puolesta, tällaisten juttukokonaisuuksien käsittelyyn muun toiminnan kohtuuttomasti siitä kärsimättä.

Esitän kuulemisissa esiin tulleet hyvät käytännöt ja kehittämisen tarpeet prosessin etenemisen mukaisessa järjestyksessä esitutinnan alusta tuomioon. Selvitykseni ei kata rikostorjuntaa (rikosten ennalta estämistä ja paljastamista) eikä rangaistuksen täytäntöönpanoa.

5.2.2 Esitutkinta

Poliisien kuulemisessa on tuotu esille mahdollisuus säätää esitutinnan aloittaminen harkinnanvaraiseksi. Nykyisin voimassa olevan esitutkintalain mukaan poliisin (tai muun esitutkintaviranomaisen) on aloitettava esitutkinta, jos rikosta on syytä epäillä (ETL 3:31). Rikokset on kirjattava tietojärjestelmään tätäkin alemmalla kynnyksellä (ETL 3:1.1). Kuulemisissa on tiedostettu se, ettei esitutkintapakosta luopuminen yleisellä säännöksellä ole lakiteknisesti toteutettavissa. Esitutkintapakosta luopuminen voisi johtaa siihen, että rikoksista jätettäisiin nykyistäkin enemmän ilmoittamatta. Finanssialan edustajan mukaan ilmoitusaktiivisuus on vähentynyt esimerkiksi vakuutusyhtiöissä jo nyt, kun esitutkinta on entistä useammassa tapauksessa jätetty toimittamatta, niin kuin edellä kuvatuista tilastoistakin käy ilmi. Poliisin sähköisessä rikosilmoituksessa on viivettä ja sähköisesti tehty rikosilmoitus kirjataan jopa yli viikon viiveellä poliisin rikosilmoitusjärjestelmään. Finanssialalla on koettu puutteeksi myös se, ettei yhteydenpito tutkinnanjohtajaan ja tutkijaan onnistu siksi, ettei vakuutusyhtiöiden yhteydenottopyyntöihin vastata ollenkaan. Vakuutusyhtiön asemaa rikosprosessissa ei tunnisteta riittävästi, mikä aiheuttaa viiveitä ja puutteita esitutkinnassa ja prosessin myöhemmissä vaiheissa. Elinkeinoelämän puolelta on esitetty huoli myös siitä, ettei poliisien koulutukseen sisälly nykyisellään riittävästi rikosoikeutta ja tutkintataktiikkaa, mikä puolestaan on omiaan johtamaan siihen, että esitutkinat jäävät puutteellisiksi. Vastaava havainto nousi esiin myös joidenkin syyttäjien lausumissa. Muunkin juridii-kan opetuksen laajuudessa on finanssialan edustajien käsityksen mukaan toivomisen varaa.

Esitutkintapäätöstä koskevan ETL 11 luvun 1 § 1 momentin mukaan esitutinnan toimittamatta jättämisestä, lopettamisesta 3 luvun 9 § 1 momentin taikka 10 tai 10 a §:n nojalla sekä päättämisestä saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi on tehtävä kirjallinen päätös. Päätös on perusteltava ja Valtakunnansyyttäjä on ohjeessaan VKS: 2016:5 ja lukuisissa kanteluratkaisuissaan korostanut perusteluvollisuutta. Poliisien ja syyttäjien kuulemisissa on kyseenalaistettu laajan perusteluvollisuuden tarpeellisuus. On kysytty, voisiko perusteluvollisuus olla tapauskohtainen ja riippua esimerkiksi siitä, onko jutussa asianomistajaa. Rikoksesta epäiltyä tuskin suuremmin kiinnostaa se, millä perusteella rikos on päätetty jättää tutkimatta.

Prosessin alkupäätä voidaan kuitenkin keventää esitutinnan ja rikossovittelun yhteen sovittamisella. Seuraavat kehittämissuositukset nousivat selvimmän esille. Ensinnäkin

jo nykyisen lainsäädännön mukaan toimittaessa poliisi voisi lähettää asioita rikossovitteluun selvittämättä ennalta osapuolten suostumusta sovitteluun. Sovittelutoimiston on rikossovittelulain mukaan joka tapauksessa hankittava osapuolten suostumus ennen kuin asia voidaan ottaa soviteltavaksi (laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 2 §). Sovittelutoimistojen näkemyksen mukaan olisi tarkoituksenmukaista, että osapuolten suostumus sovitteluun selvitetään vain yhteen kertaan, sovittelutoimistossa sovittelun aloittamista koskevan harkinnan yhteydessä.

Astetta pidemmälle menevä muutos nykyiseen käytäntöön olisi se, ettei poliisin tarvitsisi lainkaan aloittaa esitutkintaa niissä asioissa, jotka lähetetään sovitteluun. Epäilty rikos kirjattaisiin poliisin tietojärjestelmään, mutta esitutkinta aloitettaisiin vain siinä tapauksessa, ettei asiassa saavutettaisi sovintoa tai kyseessä olisi sellainen rikosasia, joka olisi aiheutta saattaa syyttäjän ratkaistavaksi saavutetusta sovinnosta huolimatta. Näin pitkälle menevä muutos nykyiseen käytäntöön olisi toteutettavissa vain esitutkintalakeja ja rikossovittelulakeja muuttamalla. Mahdollisen lainmuutoksen yksityiskohdat tulisi muotoilla asianmukaisessa lainvalmisteluprosessissa. Kuulemisten perusteella ja tämän tehtävän toimeksiannon rajoissa ei ole mahdollista kaavailla edes alustavasti sitä, mikä olisi tällaisen lainmuutoksen vaikutus koko prosessiketjuun. On myös muistettava, että osapuolet voivat pyytää sovittelutoimistolta sovittelua ilman, että asiasta on tehty ollenkaan rikosilmoitusta.

Varsin yhtenäinen näkemys näyttää vallitsevan siitä, että rikossovittelun merkitys kasvaa entisestään sitä mukaa, kun poliisi suuntaa voimavarojaan tavalla, joka lisää niiden juttujen määrää, joita ei tutkita käytännössä ollenkaan. Esitutinnan rajoittaminen on lisääntynyt jopa huolestuttavassa määrin. Näin siitä huolimatta, että tilastojen perusteella poliisin tietoon tulleet rikostapaukset ovat jopa vähentyneet. Asian siirtäminen rikossovitteluun tarkoittaa sitä, että epäiltyyn rikokseen reagoidaan, mutta perinteisestä rankaisemista painottavasta käytännöstä poikkeavalla tavalla. Kansalaisten luottamus viranomaisten tehokkaaseen, tasapuoliseen ja oikeudenmukaiseen toimintaan on keskeinen tekijä siinä mekanismissa, josta on totuttu käyttämään nimitystä rikosprosessijärjestelmän yleisestävä vaikutus. Rikossovittelu on käyttökelpoinen ja kustannuksiltaan kohtuullinen menettely ainakin osassa niitä rikostapauksia, jotka uhkaavat jäädä kokonaan vaille viranomaisreaktiota. Rikossovittelun merkittävä lisääminen on mahdollista vain sillä edellytyksellä, että rikossovitteluun palkataan lisää työvoimaa sovittelijoiden toimintaa ohjaamaan ja viranomaisluontoisia ratkaisuja sovittelussa tekemään. Ainakin rikossovittelutoimistojen vastuuhenkilöiden käsityksen mukaan sovitteluorganisaatio toimii nykyisten voimavarojensa äärirajoilla, eikä sovitteluun tämän takia voida ohjata merkittävästi enemmän juttuja. Joka tapauksessa olennaista on se, että juttu lähetetään sovitteluun mahdollisimman pian rikosilmoituksen kirjaamisesta, eikä juttua jätetä ainakaan jonoon odottamaan päätöstä siitä, mitä asialle tehdään. Huolestuttava on se kuulemisissa esiin tullut tosiasia, että joillain alueilla (muun muassa Helsingissä) poliisilta sovitteluun tulevien juttujen määrä on vuonna

2019 jopa vähentynyt samaan aikaan, kun esitutkintoja on enenevästi rajoitettu. Syynä tähän voi olla toisaalta ongelmat tiedonkulussa poliisin ja sovittelun välillä, toisaalta ihmisten tietämättömyys sovittelupalveluista.

Esitutkintayhteistyön tehostamisesta on puhuttu poliisissa ja syyttäjälaitoksessa ainakin yli kahden vuosikymmenen ajan. Parannusta on saatu aikaan. Poliisin ja syyttäjien yhteinen näkemys näyttää olevan se, että yhteistyö on sujuvaa nopean käsittelyn jutussa (mukaan lukien tutkinnan rajoittaminen) ja laajoissa rikosasioissa. Poliisi ja syyttäjät ovat kehittäneet organisaationsa siten yhteen sopiviksi, että nopean käsittelyn jutut tulevat myös syyttäjillä nopeasti käsitellyiksi. Pulmana on joissakin kuulemisissa tuotu esiin se, etteivät kärjäoikeudet ole kaikkialla järjestäneet omaa toimintaansa niin, että nopean käsittelyn jutut tulisivat myös tuomioistuimessa nopeasti käsitellyiksi. Tosin päinvastaisiakin kokemuksia havaitsin kuulemisissa. Toimivalta näyttäisi järjestelmä, jossa kärjäoikeus on selkeällä työnjaolla ohjannut erilaiset jutturyhmät tietyille osastoille tai tuomaritiimeille. Toimivalta näyttäisi myös selkeä osastojako riita- ja rikosasioiden osastoiksi. Suurin ongelma näyttäisikin olevan sekä poliisin että syyttäjän näkökulmasta ”tavanomaiset” keskivakavat ja vakavat rikokset. Niiden juttujen tutkinnan taso näyttää vaihtelevan, ja juuri näillä jutuilla on suurin riski jäädä LEAN-periaatteiden vastaisesti jonoon käsittelyvuoroaan odottamaan. Esitutkintaa ja syyteharkintaa hidastavat, puutteellisesta tosiseikkojen ja todisteiden hahmottamisesta johtuvat lisätutkintapyynnöt ovat syyttäjien mukaan yleisiä juuri tässä tavanomaisten rikosten jutturyhmässä. Eräässä haastattelussa tuli ilmi, että samassa jutussa on saatettu pyytää jopa seitsemällä eri kerralla lisätutkintaa.

Esitutkintayhteistyössä on kuulemisten perusteella tehostamisen varaa. Ainakin asianajajien toiveena on, että myös rikoksesta epäiltyjä avustavat asianajajat (ja muut esitutkintalain perusteella avustajiksi kelpaavat juristit) otetaan entistä tehokkaammin mukaan esitutkintaan yhteistyökumppaneina. Esitutkinta on jo määritelmänsä perusteella viranomaisaloitteista toimintaa, jossa viranomainen määrää tutkinnan kohteen laajuuden ja esitutkinnassa käytettävät tutkintatoimenpiteet. Syyttäjän roolina on auttaa poliisia hahmottamaan se, mitkä ovat tapauksessa tutkittavan rikoksen tunnusmerkistön kannalta relevantit tosiseikat ja millaista näyttöä tosiseikkojen toteennäyttämiseen tarvitaan. Tutkintataktiikka ja -tekniikka on puolestaan poliisin osaamisaluetta. Syyttäjistä ei tarvitse tehdä tutkinnanjohtajaa. Rikoksesta epäillyn avustajan ensisijainen tehtävä on tuoda esiin poliisin omaksumalle tutkintahypoteesille vaihtoehtoisia tapahtumainkulkuja ja pitää huolta siitä, että esitutkinnassa hankitaan mahdollisuuksien mukaan näitä hypoteeseja tukevia todisteita tai päähypoteesia vastaan puhuvia todisteita (ks. myös Markku Fredman, Rikosasianajajan käsikirja, Talentum 2013, s. 324–382). Jotta tämä onnistuisi, avustajia on nykyistä enemmän informoitava jo esitutkinnan kestäessä, ennen loppulausuntovaihetta, esitutkinnan etenemisestä ja siitä, mitä aineistoa poliisi on esitutkinnassa rikosepäilyyn tueksi tai sitä vastaan puhuvaksi näy-

töksi hankkinut. Tällainen menettely on omiaan vähentämään todistelun tarvetta käräjäoikeudessa ja ennen kaikkea ehkäisemään vielä asian pääkäsittelyvaiheessa esitettäviä lisätutkintapyyntöjä. Tämä näkökohta sai kannatusta myös tuomioistuinten ja syyttäjien kannanotoissa. Myös asianomistajille ja jutussa korvausta maksaneille vakuutusyhtiöille tulisi kuulemisten perusteella varata tilaisuus loppulausuntojen esittämiseen.

Merkittävänä parannusehdotuksena on tullut esiin oikeastaan kaikissa kuulemisissa videotallennus ja erityisesti esitutkintakertomusten kuvataallennus. Kirjoitettu kuulustelukertomus on kuulustelijan tulkinta siitä, mitä kuulusteltava on kertonut. Videotallennuksen sijaan on autenttinen dokumentti, josta voidaan suoraan päätellä, mitä kuultava kertoo ja missä olosuhteissa kertomus on syntynyt. Videotallennus olisi omiaan ehkäisemään väitteitä siitä, että kuultavaa on painostettu kuulustelussa tai on muutoin rikottu hyvää kuulustelutapaa tavalla, joka heikentää kertomuksen hyödynnettävyyttä todisteena. Nykyisin ei ole kuulemisten perusteella lainkaan tavatonta, että väite poliisin epäasianmukaisesta menettelystä kuulustelussa johtaa lisätutkintaan vielä jutun ollessa käräjäoikeuden pääkäsittelyssä. Toisinaan lisätutkintaa on jouduttu mainitusta syyistä pyytämään jutun ollessa jo muutoksenhakuasteen käsiteltävänä.

Syyttäjän ja rikoksesta epäiltyä avustavan juristin yhteistyötä pitää usean avustajan ja syyttäjän mielestä tehostaa erityisesti esitutkinnan loppulausuntovaiheessa. Myös tuomioistuimet nostivat tämän aihealueen keskusteluissa esille. Loppulausuntomenettely on parhaimmillaan syyttäjän ja avustajan välistä vuoropuhelua. Sen onnistumisen edellytyksenä on väistämättä se, että syyteharkinnan painopiste siirtyy osittain esitutkinnan loppuvaiheeseen. Jatkuvalle syyteharkinnalle on vakiintuneesti tarkoitettu sitä, että syyttäjällä on vielä asian ollessa tuomioistuimen käsiteltävänä velvollisuus punnita sitä, olisiko syytettä tarkistettava tai olisiko jutussa esitettävä vaihtoehtoisia teonkuvauksia ja niihin perustuvia rangaistusvaatimuksia. Käsitykseni mukaan vielä tärkeämpää olisi ulottaa syyteharkintaa nykyistä enemmän jo esitutkintavaiheeseen. Tavoitteena pitäisi olla se, että poliisin sijasta syyttäjä muotoilee ne kysymykset, joihin loppulausunnoissa pyydetään ottamaan kantaa. Syyttäjän tulisi esittää käsityksensä siitä, mitkä hänen näkemyksensä mukaan ovat epäillyn rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta relevantit tosiseikat tutkittavana olevassa jutussa ja mitkä seikat (todisteet) puhuvat näiden tosiseikkojen käsillä olon puolesta ja mitkä niitä vastaan. Avustajan tulisi ottaa kantaa ensinnäkin siihen, onko hän tosiseikoista samaa mieltä kuin syyttäjä. Toiseksi avustajan tulisi jo tässä vaiheessa ottaa alustavasti kantaa siihen, mistä seikoista mahdollisessa rikosasiassa pitää esittää todistelua ja mitkä seikat ovat jo esitutkinnan perusteella riidattomia. Kolmanneksi avustajan tulisi ottaa kantaa lisätutkinnan tarpeeseen ja pyytää poliisia suorittamaan avustajan nimeämät lisätutkinnat. Tällainen loppulausuntomenettely palvelisi kuulemieni asiantuntijoiden mukaan merkittävästi nykyistä paremmin syyttäjän syyteharkintaa ja olisi omiaan vähentämään

lisätutkintojen tarvetta asian siirryttyä syyteharkintaan ja haastehakemuksella käräjäoikeuteen.

Nykyisin ei ole ollenkaan tavatonta, että avustajan pyytämiä tai syytetyn avustajan syytettyä vastaan puhuvista väitteistä johtuvia lisätutkintoja suoritetaan käräjäoikeuden kirjallisen valmistelun aikana ja vielä rikosasian jo siirryttyä pääkäsittelyn vaiheeseen. Tällainen asiantila on epätyydyttävä myös LEAN-periaatteen näkökulmasta, koska ideana on juuri ongelmien ratkaiseminen oikea-aikaisesti ja asian käsittelyn kannalta tarkoituksenmukaisimmassa vaiheessa tarpeetonta työtä välttämällä. Esitutkintaan palaaminen jutun pääkäsittelyn aikana on omiaan aiheuttamaan moninkertaista työtä ja hämärtämään sitä, mistä prosessin missäkin vaiheessa on kysymys. Edellä kuvattu yhteistyön tiivistäminen loppulausuntovaiheessa siirtäisi syyteharkintaa esitutkinnan puolelle, mitä ei kuulemisissa pidetty kuitenkaan ongelmana syyttäjän objektiivisuuden näkökulmasta.

Mikään ei estä syyttäjää ja rikoksesta epäillyn avustajaa keskustelemasta jutun tosi-seikoista ja todistelusta. Tämä pätee muihinkin juttuihin kuin niihin, jotka on ajateltu hoidettavan syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä. Syyttäjän ja avustajan tulisi nykyistä useammin neuvotella jo esitutkinnan aikana erityisesti suurten juttujen tarkoituksenmukaisesta rajaamisesta. Tässä yhteistyössä olisi keskeistä sen hahmottaminen, millaista todistelua jutussa on tarpeen hankkia ja esittää. Laissa on nimenomaisesti sallittu neuvottelu jo ennen syyteharkintaa (ROL 1:8a).

Eryistä huolta julkisessa keskustelussa on aiheuttanut lapsiin kohdistuvien rikosten rikosprosessin viivästyminen. Vuonna 2008 säädettiin laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä (1009/2008). Laissa säädetään poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä terveydenhuollossa tehtävistä tutkimuksista epäillyn lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisestä ja haitan arvioimisesta. Tutkimuksesta vastaavat viiden yliopistosairaalan alueella toimivat sairaanhoitopiirin kuntayhtymät. Suomessa poliisi voi siis esitutkinnassa käyttää apuna sairaanhoitopiirin lastenpsykiatrisia osaamiskeskuksia, joissa on erityisesti näihin tapauksiin koulutuksen saaneita lastenpsykiatreja ja –psykologeja sekä sosiaalityöntekijöitä. Käytännössä toimitaan niin, että lasta haastattelee psykologi tutkijan valvonnassa. Haastattelu on itse asiassa ETL:n mukainen kuulustelu, mutta lastenpsykiatrian yksiköissä käytetään haastattelun termiä. ETL 9:4.2:ssa on säädetty, että tutkinnanjohtaja voi päättää, että muukin kuin esitutkintaviranomainen voi kuulustelijan valvonnassa esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Lastenpsykiatrian yksiköiden suorittamassa tutkinnassa on kysymys juuri tämän säännöksen soveltamisesta. Haastattelua seuraamassa tulisi olla aina jutun tutkija. Rikoksesta epäilty, hänen avustajansa ja lapsen huoltaja tai lapselle määrätty edunvalvojan sijainen voivat seurata lapsen haastattelua eri tilasta, johon lapsen haastattelutilasta ei ole näky-

vyyttä. Haastattelua seuraavat voivat tehdä lapselle kysymyksiä haastattelijan välityksellä. Haastattelija päättää, missä muodossa kysymys voidaan esittää, lapsen ikä ja ymmärryskyky huomioon ottaen. Rikoksesta epäillylle, hänen avustajalleen ja lapsen huoltajalle tai edunvalvojan sijaiselle on aina varattava tilaisuus esittää lapselle kysymyksiä. Tavanomainen menettely on se, että lasta kuullaan kahdesti. Ensimmäinen haastattelu annetaan kysymyksiin oikeutetuille nähtäväksi. He voivat näin harkita kysymysten tarvetta ja pyytää haastattelijaa esittämään lapselle kysymykset. Lapsen haastattelu videoidaan todisteena käytettäväksi. Lastenpsykiatrian yksikkö työstää haastattelusta lausunnon, jossa otetaan kantaa hypoteesien muotoon tiivistettyihin mahdollisiin tapahtumainkulkuihin ja niiden todennäköisyyksiin, lapsen kertomuksen luotettavuuteen ja myös epäillyn rikoksen lapselle aiheuttamaan haittaan. Lausunnon allekirjoittavat yleensä haastattelun tehnyt psykologi ja yksikön lääkäri. Lastenpsykiatrian osaamiskeskus antaa viranomaisille myös konsultaatiota ja koulutusta lasten pahoinpitelyihin ja seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvistä arvioista ja tutkimuksista sekä traumaattisten kokemusten vaikutuksista lapsiin. (Ks. lapsen haastattelusta lähemmin Ellonen, Noora – Rantaeskola, Satu (toim.): Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkimus. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat, Poliisiammattikorkeakoulu 2016; Huittinen, Matleena: Lapsiin ja nuoriin kohdistuvien väkivaltaepäilyiden tutkiminen lapsen edun mukaisesti. Selvitys poliisin ja perhekeskustoiminnan näkökulmasta. Työpäpaperi 21/2019. Terveystieteiden tutkimuskeskus 2019 ja Humpi, Sanna-Mari – Ellonen, Noora (toim.): Lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö: Tapausten tunnistaminen, rikosprosessi ja viranomaisten yhteistyö. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia. Poliisiammattikorkeakoulu 2010. Ks. myös Oikeusministeriön julkaisuja 44/2018. Uhri rikosprosessissa – ehdotus hyvistä menettelytavoista uhrien tarpeiden huomioon ottamiseksi.)

Kuulemisten perusteella on syytä jatkaa hyväksi havaittua käytäntöä, jossa lasten tutkimuksesta suurelta osin vastaavat lastenpsykiatrian tutkimusyksiköt ja esitutkinnasta vastaava poliisi laativat yhteistyössä virka-apupyynnön lapsen haastattelusta ja haitan arviosta. Näin tutkinnassa selvitettävät asiat tulevat määritellyiksi niin, että ne palvelevat optimaalisesti esitutkintaa ja sitä seuraavaa rikosprosessia. Esitutkinnassa on pyrittävä myös siihen, että lapsen ollessa tutkimusyksikön tutkimuksessa esitutkintaa jatketaan muutoin odottamatta lapsen kuulemisen valmistumista. Tutkintatoimenpiteiden samanaikaisuus on omiaan lyhentämään esitutkinnan kokonaiskestoa. Tämän käytännön omaksuminen on mahdollista ilman lainsäädännön muuttamista. Asianajajat ovat perustellusti esittäneet, että rikoksesta epäillyn avustajalle tulisi varata tilaisuus seurata reaaliaikaisesti lapsen kuulemistä esitutkinnassa. Tällöin avustaja voisi lasta kuulevan poliisin tai psykologin välityksellä esittää kysymyksiä. Nykyisin menetellään yleensä niin, että avustaja voi päämiehensä kanssa tutustua lapsen ensimmäisestä kuulemisesta laadittuun tallenteeseen. Tästä aiheutuu viiveitä ja yleensä tarve kuulla lasta vielä toistamiseen vastauksen saamiseksi puolustuksen esittämiin kysymyksiin.

Lapsiin kohdistuvissa jutuissa olisi asianajajien perustellun näkemyksen mukaan tärkeää myös se, että puolustuksella olisi mahdollisimman aikaisessa vaiheessa käytävissä sama aineisto kuin esitutkintaan aktiivisesti osallistuvalla syyttäjällä. Asianajajien kuulemisessa esiin tulleen perusteella on muutoin vaarana se, että puolustus joutuu pyytämään lisätutkintoja viimeistään asian loppulausuntovaiheessa. Asianajajat korostivat kuulemisessa, että avustajan on helpompi saada päämiehensä ymmärtämään, mikä asiassa on riidatonta ja mikä riitaista, jos käytettävissä on mahdollisimman kattava aineisto.

Kuulemisissa nousi voimakkaasti esille aihe vakavasti harkita sitä, pitäisikö lapsiin kohdistuvien seksuaali- ja väkivaltarikosten esitutkinnalle säätää laissa enimmäiskesto-aika, jonka saisi ylittää vain erityisen perustellusta syystä. Enimmäisajan keston määrittely ei ole tämän selvityksen aikataulussa mahdollista. Mahdollista on myös säätää ROL 1 luvun 8a §:n mukaisesti, että lapseen kohdistuneesta rikoksesta syyte on nostettava ilman viivytystä ja käsiteltävä käräjäoikeudessa kiireellisenä.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen johdolla on meneillään niin sanottu Barnahus-hanke. Mallin ydintavoitteena on taata lapsille lapsikeskeinen, moniammatillinen ja viiveetön seksuaali- ja väkivaltarikosten tutkintaprosessi sekä varmistaa lapselle ja perheelle riittävä tuki ja hoito. Yhtenä tavoitteena on rikosprosessin keston lyhentäminen ja moniammatillisen työskentelyn kehittäminen. Jo hankkeen lähtökohdissa korostetaan sitä, että lapsiin kohdistuneiden seksuaali- ja väkivaltarikosten tutkinta tulisi keskittää siihen erikoistuneille poliiseille. Hankkeen tavoitteena on myös integroida nykyistä peremmin rikostutkinta ja lapselle tarvittavat tuki- ja hoitopalvelut. Rikosprosessin pitkä kesto on omiaan viivästyttämään lapsen hoito- ja tukitoimia.

Selvityksen aikana, erityisesti Rikosuhripäivystyksen kuulemisessa, on tullut esiin myös ongelmia haavoittuvassa asemassa olevien rikosten uhrien ohjaamisessa tukipalveluihin. Lainsäädäntö on tältä osin kunnossa, mutta aihepiiriin liittyvää eri toimijoiden (poliisi, syyttäjälaitos, asianajajat) koulutusta on syytä tehostaa. Erityisesti olisi huolehdittava siitä, että haavoittuvassa asemassa olevat rikosten uhrin tulevat tietoisiksi siitä, missä menettelyssä he voivat saada korvauksia rikosvahingoista. Tässä suhteessa olennaista on se, että esitutkintaviranomaiset ja rikosuhrien auttamisjärjestöt ohjaavat rikosuhrit hankkimaan itselleen oikeusapua tai toimivaltuuksiensa rajoissa (ETL 4:10.3) tekevät tuomioistuimelle aloitteen avustajan määräämiseksi. Muutoin vaarana on se, että rikosasian pääkäsittely joudutaan jopa peruuttamaan, jotta asianomistaja voi hankkia itselleen avustajan ja siten hoitaa tehokkaasti yksityisoikeudellisen vaatimuksensa toteuttamisen.

Omana ryhmänään nousivat keskusteluun asianajajien kanssa jutut, joissa pyydetään esitutkinnassa kuulustelemaan oikeusavun keinoin ulkomailla oleskelevaa henkilöä. Asianajajat korostivat, että ajan säästämiseksi ja useampikertaisen työn välttämiseksi

olisi tarkoituksenmukaista varata myös asianosaisen avustajalle tilaisuus osallistu niiden kysymysten laadintaan, joihin oikeusavun kautta haetaan vastausta.

Asianajajat ja muut oikeudessa asioita hoitavat lakimiehet edustavat ja avustavat myös rikoksen asianomistajia. Erityisenä ongelmana näytetään kokevan se, että poliisi ei osaa hankkia lääkärinlausuntoja aina oikeasta paikasta. Asianomistajan avustajalla saattaa olla tietoa siitä, missä asianomistajaa on hoidettu ja mikä taho olisi asian-tuntevin antamaan lausunnon asianomistajan vammoista. Myös lääkärinlausuntojen viipyminen on ongelma ja aiheuttaa sen, että juttuja jää jonoon. Ongelmaa voidaan pienentää parantamalla tiedonkulkua poliisin ja avustajien välillä sekä seuraamalla sitä, että pyydetyt lääkärinlausunnot saadaan käytettäviksi ilman aiheetonta viivästy-mistä.

5.2.3 Syyteharkinta

Syyttäjän ja avustajan yhteistyöhön syyteharkintavaiheessa pätee se, mitä olen edellä kirjoittanut yhteistyöstä esitutinnan loppulausuntovaiheessa.

Syytteiden hylkääminen ei näyttäisi olevan laatuongelma, koska esimerkiksi vuonna 2018 syytteistä hylättiin osittain tai kokonaan vain 12,7 %. Joissain rikosryhmissä (esi-merkkinä seksuaalirikokset) syytteiden hylkäämisprosentti on korkeampi ([Syyttäjälai-tos lukuina](#)). On myös aihetta korostaa toimeksiannossa kuvatuin tavoin, että syyttei-den hylkääminen ei sinänsä merkitse arvoketjun kannalta tarpeetonta työtä, koska se on olennainen osa oikeusturvatakeiden toteutumista. Ongelmana on kuitenkin pidet-tävä sitä, että yhä kasvava osa syyttäjän ratkaisuihin merkitsee sitä, että rikosvastuun toteuttamisesta luovutaan (esitutkintaa rajoittamalla) edes selvittämättä, olisiko rikos-vastuun toteuttamiseen ollut edellytykset.

Syyttäjälaitos näyttää selviytyvän kohtuullisen hyvin niin sanotuista nopean käsittelyn jutuista sekä laajoista rikosjutuista. Pulmana on se, ettei ”tavanomaisten” keskivaka-vien ja vakavien rikosten hoitamiseen ole riittävästi käytettävissä kokeneita syyttäjiä. Näissä rikostyypeissä on myös riskinä se, ettei poliisi ole esitutkinnassa riittävästi sel-vittänyt rikosvastuun kannalta relevantteja tosiseikkoja. Tällöin syyttäjän vaihtoehtona on usein määrätä poliisi toimittamaan lisätutkinta tai jättää asiassa syyte näytön puut-tumisen takia nostamatta. Kummankaan vaihtoehdon mukaan toimiminen ei ole tar-koituksenmukaista oikeudenhoitoa. Yhtä huono vaihtoehto on viedä asia kärjäoikeu-teen, vaikka esitutkinta on syyttäjän tieteen puutteellisesti tehty. Ainoa mieleen tuleva johtopäätös on se, että rikostutkijan työtä on poliisihallinnossa tehtävä entistä houkut-televammaksi niin, etteivät kokeneet rikostutkijat siirry muihin tehtäviin.

Syyttäjät ovat kokeneet ongelmaksi myös sen, että esitutkinnassa mukana ollut syyttäjä joutuu laittamaan esitutkintayhteistyön tuloksena päätökseen viedyn jutun jonoon odottamaan syyteharkintaa, koska syyttäjällä on runsaasti tätä juttua aiemmin syyteharkintaan tulleita juttuja. Syyttäjän työnkuvia on syyttäjien näkemyksen mukaan syytä kehittää niin, että syyttäjä pystyy suorittamaan syyteharkinnan viivytyksettä jutuissa, joiden esitutkintaan hän on osallistunut. Nämä jutut eivät saisi jäädä myöskään käräjäoikeudessa vuoroaan odottamaan vaan ne tulisi käsitellä mahdollisimman nopeasti vireille tulosta. Asian käsittelyn viipyminen on omiaan vähentämään esitutkintayhteistyöstä koituvaa hyötyä.

Keskusteluissa eri toimijoiden kanssa on pohdittu myös menettelyä, jossa rikosasiaa ajaisi käräjäoikeudessa muu kuin haastehakemuksen laatinut syyttäjä. Tällaista käytäntöä näytetään noudatettavan erityisesti nopean käsittelyn jutuissa. Käytännössä on ongelmia. Ensinnäkin pulmana voi olla se, että kokoneiden syyttäjien työpanosta tulee käytetyksi sellaisten juttujen ajamiseen, jotka olisivat kokemattomankin syyttäjän ajettavissa. Toiseksi vaarana on menettää esitutkintayhteistyöstä saatavat hyödyt, jos juttua käräjäoikeudessa ajava syyttäjä ei tunne jutun tutkintahistoriaa ja esitutkinnan rajaamiseksi tehtyjä linjauksia. Muutoksenhaussa pulma syyttäjän vaihtumisesta on vähäisempi, koska syyttäjän tehtävänä muutoksenhakuasteessa on yleensä puolustaa käräjäoikeuden tuomiota.

5.2.4 Asian käsittely käräjäoikeudessa

Pulmia näyttää liittyvän ensinnäkin rikosasian valmisteluun käräjäoikeudessa. Suullista valmistelua käytetään lähinnä käsittelyaikataulun laatimiseen. Pyrkimyksenä tulisi olla se, että jo valmisteluvaiheessa (joko kirjallisessa tai suullisessa valmistelussa) selvitetään, missä määrin syyttäjä ja puolustus ovat yhtä mieltä jutun kannalta relevanteista tosiseikoista ja mitä näyttöä asiassa on tarpeen esittää (ks. myös Antti Jokela, Rikosprosessioikeus, Alma Talent 2018, s. 348–369). Ideaalitulanteessa valmistelun tulisi rajata pääkäsittely niin, että pääkäsittelyssä olisi tarpeen ottaa vastaan todistelua vain siltä osin kuin asianosaiset ovat valmistelussa pitäneet todistelua tarpeellisena. Harkittavaksi tulisi ottaa tuomarin tekemän yhteenvedon laatiminen siviiliprosessin tapaan erityisesti jutuissa, joissa järjestetään suullinen valmistelu. Voimassa oleva lainsäädäntö ei estä yhteenvedon hyödyntämistä rikosprosessissa, vaikka lain tasolla yhteenvedosta on säädetty vain siviiliprosessin osalta (ks. myös Pekka Määttä, Rikosasian joutuista käsittely, Lakimiesliiton Kustannus 2013, s. 370–402). Tuomioistuinten edustajat korostivat sitä, että syyttäjän tulisi esittää vaihtoehtoiset rangaistusvaatimukset haastehakemuksessa tai viimeistään valmistelussa. Pääkäsittelyssä esitetyt vaihtoehtoiset rangaistusvaatimukset alkuperäisestä syytteestä poikkeavine teonkuvauksineen voivat olennaisesti vaikeuttaa sen hahmottamista, millaista todistelua asiassa on tarpeen esittää.

Asianajajat kokevat ongelmana erityisesti vangitun jutuissa sen, ettei kärjäoikeus riittävän aikaisessa vaiheessa informoi avustajia ja kartoita avustajien mahdollisuuksia osallistua jutun käsittelyyn. Avustajat tulisi ottaa istuntopäivien suunnittelussa mukaan syyttäjien kanssa tasavertaisina asianosaisten edustajina. Tämä näkökohta on hyvin perusteltu ja tulisi ottaa kärjäoikeuksien päivittäisessä työssä kohtuullisessa määrin huomioon. Valmistelun tehostamiseen liittyy myös kysymys preklusiosta, jota on pidetty oikeuskirjallisuudessa rikosprosessiin soveltumattomana. Kirjallisuudessa ei tosin ole perusteltu, miksi preklusiouhka ei olisi sallittu rikosasioissakin. Ilmeisesti preklusiouhan on katsottu olevan ristiriidassa syyttömyysolettaman ja syytetyn suostumisen periaatteen kanssa. Preklusiouhan asettaminen ei loukkaisi syyttömyysolettamaa, koska kysymys olisi vain siitä, että syytetyn on esitettävä todisteensa viimeistään tietyssä prosessin vaiheessa. Tuomion tuleminen lainvoimaiseksi merkitsee itse asiassa preklusiota, koska tuomion purkamiselle uuden näytön perusteella on asetettu varsin tiukat kriteerit.

Voimassa oleva lainsäädäntö ei mahdollista preklusiouhan käyttämistä rikosprosessissa. Esitän kuulemisten perusteella kuitenkin harkittavaksi, voitaisiinko rikosasian vastaaja velvoittaa tietyin rajauksin esittämään käsityksensä syytteen teonkuvauksesta ja tarvittavasta todistelusta viimeistään rikosasian valmistelun aikana. Velvoitteen säätäminen saattaisi jo sellaisenaan, ilman preklusion uhkaakin, olla omiaan jännevöittäämään pääkäsittelyä. Ainakin valvonnan alaiset avustajat joutuisivat ottamaan velvoitteen todesta, koska velvoitteen rikkominen saattaisi johtaa kurinpitoseuraamukseen avustajien eettisessä valvonnassa. Velvoite ottaa kantaa syytteeseen ja todisteluun kärjäoikeuden määräämässä ajassa olisi siten avustajia eettisen valvonnan näkökulmasta sitova ohje. Tässä on kuitenkin paikallaan myös varoituksen sana. Asianajajan ja muun oikeusavustajan tehtävänä on ensi sijassa ajaa päämiehensä etua. Preklusiouhan liiallinen korostaminen voi aiheuttaa ongelmia avustajan ja päämiehen välisessä suhteessa. Velvoite esittää näkemyksenä syytteen teonkuvauksesta ja todistelusta jo rikosasian valmistelussa ei olisi ristiriidassa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin idean kanssa. Hallintolainkäytössäkin sallitaan 1.6.2020 voimaan tulevassa uudessa laissa oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019) preklusiouhan käyttäminen, tietyin laissa tarkoin säädetyin edellytyksin (HOL 46 §). Kun hallintotuomioistuin katsoo asian tulleen selvitettyksi, se voi asettaa asian laatuun nähden kohtuullisen määräajan, jonka kuluessa oikeudenkäynnin osapuolten on toimitettava mahdollinen lisäaineisto asiassa. Jos osapuoli toimittaa lisäaineistoa tämän määräajan jälkeen, hallintotuomioistuin voi jättää sen huomioon ottamatta. Hallintolainkäytössä on perinteisesti korostettu julkista intressiä rikosprosessin tapaan, mutta se ei ole estänyt lainsäätäjää säätämästä preklusiouhasta uudessa laissa.

Rikosprosessissa erityisiä ongelmia aiheuttaa syytettyjen passiivisuus, mikä ilmenee toistuvina poissaoloina oikeuskäsittelystä. Kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentaminen nykyisestään ei kuulemisten perusteella vaikuta realistiselta vaihtoehdolta.

Poissaolouhkaisia käsittelyjä voi lisätä, samoin kuin käsittelyjä, joissa syytettyä edustaa asiamies. Poissaoloja voidaan ehkäistä noudolla jo ensimmäiseen pääkäsittelyistuntoon (ROL 8:5.2). Erityisesti tuomioistuimet korostivat, syyttäjien yhtyessä käsitykseen, seuraavia noutoon liittyviä näkökohtia. Noutomääräys voidaan antaa vain, jos syytetyn käyttäytymisen perusteella on aihetta olettaa, ettei hän noudata määräystä saapua henkilökohtaisesti tuomioistuimeen. On välttämätöntä, että poliisi sisällyttää esitutkinta-aineistoon tietoa, jonka perusteella voidaan ennakoida syytetyn jäävän saapumatta istuntoon ja että syyttäjä välittää tämän informaation edelleen käräjäoikeudelle. Vaikeasti tavoitettavien syytettyjen kohdalla voidaan käyttää syyttäjän haastetta, ETL 10:2a:n määrittelemän tavoin. Kuulemisten perusteella esitutkinnassa haastaminen näyttää onnistuvan vaihtelevasti. Haastamista jo esitutkinnassa on syytä tehostaa poliisin ja syyttäjälaitoksen yhteistyönä. Tarvittavat päivystysjärjestelmät tämän yhteistyön onnistumiseksi on mahdollista rakentaa voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti.

Kuulemisissa nousi esille myös se, pitäisikö lakia muuttaa niin, että koko rikosprosessi saataisiin vietyä läpi syytetyn ollessa kiinni otettuna tai pidätettynä. Tämä on harkinnanarvoinen ehdotus. Ylipäätään pakkokeinojen käytön mahdollisuus tulisi ottaa nykyistä tarkemmin huomioon. Lyhyt vangittuna pitäminen tehostaisi erityisesti ulkomaalaisten ja muutoin oikeuteen vaikeasti saatavien syytettyjen juttujen käsittelyä niin, ettei näiden juttujen käsittelyä tarvitsisi toistuvasti peruuttaa. Pakkokeinojen tehokas käyttö sopisi hyvin LEAN-ajatteluun.

Kuulemisissa tuli esille myös tapauksia, joissa noudetun syytetyn juttua ei ole saatu käsiteltyä siksi, että jutussa kuultavia asianomistajia ja todistajia ei ole ollut mahdollista kutsua tuomioistuimeen noudetun syytetyn jutun käsittelylle säädetyssä lyhyessä määräajassa. Tähän pulmaan on olemassa täsmäratkaisu, jota kuullut tuomarit kannustivat käyttämään: käräjäoikeus kuulee syytettyä, ja syyttäjä kertoo tuossa kuulemisessa syytetylle, mitä todistelua jutussa tullaan esittämään. Käräjäoikeus lykkää asian käsittelyä ja velvoittaa syytetyn tulemaan jatkokäsittelyyn sillä uhalla, että todistelu otetaan vastaan ja juttu ratkaistaan tuomiolla syytetyn poissaolosta huolimatta.

Syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin soveltamisalaa on kuulemisten perusteella aiheellista laajentaa niin, että se soveltuu muihinkin kuin talousrikoksiin. Rikoksesta epäillyn tunnustukselle tulee antaa nykyistä suurempi merkitys. Tästä kaikki kuulemani asiantuntijat olivat yhtä mieltä. Lakia pitäisi muuttaa niin, ettei tunnustusta voi tehokkaasti perua enää sen jälkeen, kun asiassa on annettu käräjäoikeuden tuomio. Valitus hovioikeuteen pitäisi rajata vain seuraamukseen. Voidaan ajatella vieläkin pidemmälle menevää ratkaisua. Olisi syytä harkita menettelyä, jossa tunnustuksen oikeellisuuden arvioisi jo esitutkinnan aikana tuomari. Tuomari voisi samalla ratkaista sitovasti sen, onko syyttäjän tunnustuksen perusteella esittämä enimmäisrangaistus

hyväksyttävissä. Tämän jälkeen asia palautuisi esitutkintaan ja syyttäjät laatisi tuomioesityksen tunnustettujen tosiseikkojen ja tuomarin hyväksymän enimmäisrangaistuksen rajoissa. Tällaisesta menettelystä olisi etu myös rikoksesta epäillylle. Hän voisi nykyistä paremmin ennakoida sen, missä määrin tunnustus vaikuttaa rangaistukseen. Syyttömyysolettama ei ole esteenä sille, että rikoksesta epäillylle annetaan tilaisuus rikoksensa tunnustamisella vaikuttaa hänelle tuomittavaan rangaistukseen. Muutos nykyiseen järjestelmään olisi radikaali ja muutoksen toteuttamiskelpoisuus tulisi jättää asiantuntijatyöryhmän valmisteltavaksi.

Vieläkin radikaalimpi on pohdinta, joka koskee niin kutsuttua jälkikonkurrensia ja jäännösrangaistuksen täytäntöönpanoa. Rikoslain 7 luvun 6 §:ssä on säädetty aikaisemmin tuomitun vankeusrangaistuksen tai yhdistelmä-rangaistuksen huomioon ottamisesta. Jos ehdottomaan vankeusrangaistukseen tai yhdistelmä-rangaistukseen tuomittua syytetään hänen ennen tämän rangaistuksen tuomitsemista tekemästään muusta rikoksesta, voidaan aikaisempi ehdoton vankeusrangaistus tai yhdistelmä-rangaistus ottaa uutta rangaistusta määrättäessä kohtuuden mukaan huomioon rangaistusta alentavana tai lieventävänä seikkana. Uudesta rikoksesta voidaan myös tuomita laissa sille säädettyä vähimmäisaikaa lyhyempään vankeusrangaistukseen tai katsoa aikaisempi rangaistus riittäväksi seuraamukseksi myös myöhemmin käsiteltäväksi tulleesta rikoksesta. Tuomioissa on ilmoitettava, mikä aikaisempi tuomio tai mitkä aikaisemmat tuomiot on otettu huomioon rangaistusta tämän pykälän mukaan mitattaessa. Vastaava säännös on aikaisemmin tuomitun yhdyskuntapalvelurangaistuksen ja valvontarangaistuksen huomioon ottamisesta (RL 7:7).

Etenkin tuomioistuimet ja syyttäjät ovat pitäneet säännöksiä jäännösrangaistuksen määräämisestä täytäntöön pantavaksi sekä jälkikonkurrensisäännöksiä ongelmallisina. Käräjäoikeudet ja syyttäjät ovat tuoneet esiin sen, että vaatimus samaan konkurssipiiriin kuuluvien juttujen käsittelemisestä yhdellä kertaa aiheuttaa juttujen jonnoutumista. Syyttäjät voi joutua odottelemaan esitutkinnassa olevien uusien juttujen saapumista syyteharkintaan ja käräjäoikeus voi joutua peruuttamaan jutulle jo määrätyn pääkäsittelyn sen takia, että samalle vastaajalle tulee uusia juttuja vireille käräjäoikeudessa. Ongelmia aiheutuu myös siitä, että juttuja yhdisteltäessä niitä voidaan joutua siirtämään ratkaisijalta toiselle.

Rikoslain 2c luvun 14 §:ssä on säädetty jäännösrangaistuksen täytäntöönpanosta. Tuomioistuin voi RL 2c luvun 14 §:n 1 momentin mukaan syyttäjän vaatimuksesta määrätä jäännösrangaistuksen pantavaksi täytäntöön, jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan hänet olisi tuomittava ehdottomaan vankeuteen tai yhdistelmä-rangaistukseen ja josta syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä. Tällöin täytäntöön pantavasta jäännösrangaistuksesta ja koeajalla tehdystä rikoksesta tuomittavasta rangaistuksesta määrätään yhteinen ehdoton

vankeusrangaistus tai yhdistelmärankaistus muista rikoksista samalla kertaa tuomittavien vankeusrangaistusten kanssa noudattamalla, mitä RL 2 c luvun 11 §:ssä ja 7 luvussa säädetään. Jäännösrangaistusta ei kuitenkaan ole pidettävä RL 7 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitettuna ankarimpana rangaistuksena. Täytäntöön pantavan jäännösrangaistuksen pituutta määritessään tuomioistuimen tulee ottaa huomioon, mitä RL 2c luvun 14 §:n 2 momentissa säädetään.

Rikoslain 2c luvun 14 §:n 2 momentin mukaan jäännösrangaistus voidaan jättää määräämättä täytäntöön pantavaksi erityisesti silloin, jos:

1. suuri osa koeajasta on suoritettu ennen kuin 1 momentissa tarkoitettu rikos on tapahtunut;
2. jäännösrangaistus on lyhyt;
3. koeajalla tehdystä rikoksesta tuomittava rangaistus on lyhyt; tai
4. tekijälle koeajalla tehdystä rikoksesta johtuvan tai tuomiosta aiheutuvan muun seurauksen vuoksi jäännösrangaistuksen määrääminen täytäntöön pantavaksi johtaisi kohtuuttomaan lopputulokseen.

Tuomioistuin voi myös määrätä jäännösrangaistuksen täytäntöön pantavaksi vain osaksi, jolloin ehdonalainen vapaus jatkuu entisiin koeajoin. Kun tuomioistuin määrää jäännösrangaistuksen pantavaksi täytäntöön, sen on ilmoitettava täytäntöön pantavan jäännösrangaistuksen tai sen osan pituus (RL 2c:14.3–4).

Kuulemisissa on käsitelty ensinnäkin kysymystä siitä, voitaisiinko jäännösrangaistuksesta täytäntöön pantava määräosa säätää kiinteäksi. Tuomioistuin päättäisi edelleen, määrätäänkö jäännösrangaistus täytäntöön pantavaksi, mutta ei enää määräisi yhteistä rangaistusta sen käsiteltävänä olevasta rikoksesta ja jäännösrangaistuksesta. Täytäntöön pantavaksi määrätty jäännösrangaistus otettaisiin täytäntöönpanossa mekaanisesti huomioon esimerkiksi kolmanneksen tai neljänneksen määräisenä sen mukaan, missä vaiheessa koeaikaa uusi rikos on tehty. Tässä olisi kysymys paluusta vanhaan järjestelmään kuitenkin niin, että nyt säädettäisiin täsmällisesti se, mikä määrä jäännösrangaistuksesta laskettaisiin vankilassa suoritettavaksi.

Vahvaa tukea yhtä hyvin tuomareilta kuin syyttäjiltä sai myös ajatus, että jälkikonkurenssin huomioon ottamisesta rangaistusta määrättäessä luovuttaisiin. Kustakin rikosjutusta määrättäisiin rangaistus riippumatta siitä, mitä muita rangaistuksia tuomitulle on määrätty. Täytäntöönpanoviranomainen vähentäisi samalla kertaa täytäntöön pantavista määräaikaisista vankeusrangaistuksista kiinteän määräosan (esimerkiksi neljäsosan) niissä tapauksissa, joissa samalla kertaa täytäntöön pantavista rikoksista olisi voitu tuomita rangaistus samalla kertaa. Esillä olleen mahdollisen muutoksen vaikutus

vankilassa suoritettaviin rangaistusaikoihin pitää kuitenkin ensin selvittää riittävän kattavalla tilastoaineistolla. Vangin oikeusturva toteutuisi siten, että hänellä on valitusoikeus rangaistusaikaa koskevasta päätöksestä.

Yhtenä keinona käräjäoikeuksien työn tehostamiseen esitettiin, että tiettyjen vaativien mutta määrällisesti suhteellisen harvalukuisten rikosten (esimerkiksi ympäristörikokset) käsittely uskottaisiin tuomareille, jotka tuomiopiirirajojen estämättä voisivat hoitaa näitä rikosjuttuja koko Suomen alueella. Ehdotus on varteen otettava, mutta ei käytännössä toimiva ilman lainmuutosta. Syyttäjä sen sijaan voi toimia syyttäjänä koko valtakunnan alueella, ja syyttäjien asiantuntemus erityistä osaamista vaativissa jutuissa on siten käytettävissä ilman lainmuutostakin.

Yhtenä keinona nopeuttaa prosessia on esitetty myös perusteluvuorollisuuden lieventämistä. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkinnan rajoittamispäätökset perusteltaisiin pääsääntöisesti viittauksella rajoittamisen mahdollistavaan normiin. Käräjäoikeudessa keventäminen tarkoittaa sitä, että julistetun tuomion perustelu saatettaisiin kirjalliseen muotoon pääsääntöisesti vain jutuissa, joissa jokin osapuoli ilmoittaa tyytymättömyyttä. Työn säästö olisi merkittävä (ks. Antti Savela: Ohoi 4/2005). Nämä ideat ovat jatkotyöstämisen arvoisia.

5.2.5 Muutoksenhaku

Jatkokäsittelylupajärjestelmän vaikutusta näyttömuutoksenhakujen määrään tulee seurata. Tässä vaiheessa on ennenaikaista esittää esimerkiksi näytöstä valittamisen rajoittamista nykyisestään. Sen sijaan pitää harkita sitä, että hovioikeus voisi perustaa tuomionsa pääasiassa käräjäoikeudessa esitetyn näytön varaan. Henkilötodistelu on luotettavasti vastaanotettavissa vain kertaalleen. Hovioikeus kuulisi henkilöitä itse vain siinä määrin, kuin heille olisi aiheutta esittää täydentäviä kysymyksiä muutoksenhaun takia.

6 Johtopäätökset

Yleistoteamus on se, että rikosprosessin sujuvoittamiseksi on jo tehty monia toimenpiteitä sekä lainsäädännön että käytännön tasolla. Ainoa ratkaisu ei saa olla se, että entistä useampi esitutkinta lopetetaan varsinaisia tutkintatoimenpiteitä tekemättä. Myöskään tuomiovallan siirtäminen entistä enemmän tuomioistuimilta syyttäjälle ja poliisille ei ole patenttiratkaisu. Jossain määrin on mahdollista, uuden (1.6.2020 voimaan tulevan) tieliikennelain esimerkin mukaisesti, siirtää asiaryhmiä rikosprosessin piiristä hallinnolliseen menettelyyn. Julkisuudessa esitetään usein uusien kriminalisointien säätämistä. Kun nykyisinkään rangaistavaksi säädettyjä tekoja ei ehditä esitutkinnassa selvittää, uusista kriminalisoinneista on perusteltua pidättäytyä. Rikossovittelun mahdollisuudet on käytettävä täysimääräisinä ja juttujen ohjautumista sovitteluun pitää sujuvoittaa. Yhteistyön rikossovittelun ja poliisin välillä tulee olla jatkuvaa ja työtapojen vakiintuneita niin, etteivät henkilömuutokset poliisissa aiheuta pulmia juttujen ohjautumisessa sovitteluun. Erityisen tärkeää on, että sovittelukelpoiset jutut lähetetään sovitteluun mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, näitä juttuja poliisissa jonoon laittamatta.

Esitutkintavaiheessa on syytä yhä tehostaa poliisin ja syyttäjän yhteistyötä. Yhteistyön pitäisi ulottua myös suureen määrään tavanomaisia ”keskivakavia” rikoksia (esimerkkeinä pahoinpitelyt, varkaudet, petokset, kavallukset). Tutkintataktiikka ja -tekniikka ovat poliisin ehdotonta osaamisalaa, mutta esitutkinnassa tulisi entistä enemmän hyödyntää syyttäjän juridista asiantuntemusta, myös ”tavallisten” rikosten tutkinnassa. Tiedostan kyllä hyvin sen, että nykyisellä syyttäjälaitoksen henkilöstömäärällä tämänkaltaisen yhteistyön lisääminen voi kohdata suuria vaikeuksia. Tutkinnanjohtajien tulisi ottaa aktiivisempi rooli tavanomaisten, keskivakavien rikosten käsittelyn laadun varmistamiseksi. Aktiivinen rooli olisi omiaan vähentämään lisätutkintapyyntöjä ja esitutkinnan puutteista johtuvia päätöksiä syyttämättä jättämisestä. Tämänkin vaatimuksen täyttäminen saattaa kohdata resursseihin liittyviä ongelmia. Selvityksen aikana ei tullut esille näkökohtia, jotka puoltaisivat esitutkinnan johtamisen järjestämistä säännösten mukaisesti nykyisestä poikkeavalla tavalla.

Rikoksesta epäiltyä ja muitakin asianosaisia avustavat avustajat ja muut lakimiehet tulee ottaa nykyistä enemmän osapuoliksi esitutkintaan. Informaation kulkua poliisilta ja syyttäjältä avustajille jo ennen esitutkinnan loppuvaihetta on tehostettava. Loppulausemenettelyä on syytä kehittää niin, että pääsääntöisesti syyttäjä laatii ne kysymykset, joihin loppulauseunnossa tulisi ottaa kantaa. Tällainen käytäntö siirtäisi syyteharkinnan painopistettä esitutkintaan, mitä en pidä ongelmana. Syyttäjä määrittäisi jo esitutkinnan loppuvaiheessa ne tosiseikat, joiden hän katsoo täyttävän jutussa tutkitun rikoksen tunnusmerkistön, sekä hahmottelisi näiden tosiseikkojen käsillä olevan vastavan todistelun. Avustaja puolestaan voisi ottaa kantaa tosiseikkojen määrittelyyn ja

näyttöön nykyistä paremmin jo loppulausunnoissa, sekä pyytää tekemään ne lisätutkinnat, jotka päämiehensä intressissä katsoo tarpeellisiksi. Avustajien osaamista olisi syytä hyödyntää myös oikeusapupyynnöjä laadittaessa.

Rikosasioiden valmistelua käräjäoikeudessa pitäisi kehittää niin, että pääkäsittelyssä käsiteltäisiin juttua valmistelussa hahmotellulla tavalla. Erityisesti tarvitaan nykyistä tehokkaampaa riitaisten ja riidattomien tosiseikkojen erittelyä valmistelussa. Hyvin toimitettu valmistelu vähentää turhan todistelun tarvetta ja ehkäisee ikäviä pääkäsittelyn peruuntumisia tai lykkääntymisiä. Voimassa oleva rikosprosessilainsäädäntö ei ole esteenä sille, että tuomari laatii yhteenvedon myös rikosasian valmistelun päätteeksi, riita-asian tapaan. Yhteenvedon laatiminen olisi tietysti tarpeen vain tavanomaista laajemmissa jutuissa.

Rikosasioiden pääkäsittelyn tehostamista tulisi harkita säätämällä rikosasioihinkin preklusion uhka. Tuomioistuin voisi asettaa määräajan, jonka kuluessa lausuma tai todiste on esitettävä uhalla, että lausuma tai todiste jätetään muuten tuomiossa huomioon ottamatta. Tämä ei tietenkään koskisi seikkoja, joihin asianosainen ei ole uskottavan selityksensä perusteella voinut aiemmin vedota. Preklusiouhka ehkäisisi kuitenkin puhtaasti taktisiin syihin perustuvaa todisteiden ”panttaamista” ja esittämistä jopa vielä pääkäsittelyn loppulausuntovaiheessa. Preklusiouhan säätämistä tulisi pohtia asianmukaisessa lainvalmisteluprosessissa, voimassa oleva lainsäädäntö ei mahdollista tällaisen uhan käyttämistä rikosasioissa.

Varsin radikaaleja ovat pohdinnat jälkikonkurrenssin huomioon ottamisesta luopumisesta ja jäännösrangaistuksesta täytäntöönpanotavan osuuden vahvistamisesta vasta täytäntöönpanossa. En kuitenkaan pidä poissuljettuna sitä, että nykyisen kaltaisesta yhteisen rangaistuksen jälkikäteisestä määräämisestä luovuttaisiin, ja sen sijaan samalla kertaa täytäntöönpanotavista rangaistuksista tehtäisiin kaavamainen vähennys laskettaessa vankilassa suoritettavaa rangaistusaikaa. Tässäkin on kaksi vaihtoehtoa. Ensinnäkin voidaan säätää niin, että pohjaksi asetetaan ankarin rangaistus ja kaikista muista samalla kertaa täytäntöönpanotavista rangaistuksista pannaan täytäntöön vankilassa vain määräosa, esimerkiksi kolmannes tai neljännes. Toinen vaihtoehto on se, että vähennys tehdään vain niistä rangaistuksista, joiden perusteena olevat teot olisi voitu käsitellä samalla kertaa kuin se rikos, josta on tuomittu ankarin rangaistus. Viimeksi mainittu sääntely vastaisi asiallisesti samaa kuin nykyiset normit yhteisen vankeusrangaistuksen jälkikäteisestä määräämisestä. Riskinä toki on se, että vankilassaoloajat pitenevät, mikä ei olisi hyvä kehityssuunta. Tähän kysymysryhmään kuuluvien seikkojen punninta on jätettävä mahdollisen tulevan lainvalmistelun asiaksi. Radikaalejakaan kehitysehdotuksia ei tule kavahtaa, jos uudistukset kokonaisuutena ottaen johtavat tehokkaampaan rikosprosessiin, oikeusturvaa ja rikoksesta tuomittujen yhdenvertaista kohtelua kuitenkin loukkaamatta.

Tekniikan hyödyntäminen tehostaa rikosprosessia ja parantaa oikeusturvaakin. Lähtökohtana tulisi olla, että rikoksesta epäillyn kuulustelut taltioidaan videolle. On myös pohdittava, voitaisiinko esitutkinnassa tehtyä tallennetta hyödyntää käräjäoikeudessa niin, että esitutkinnassa kuultuja asianosaisia ja todistajia olisi tarpeen kuulla henkilökohtaisesti käräjäoikeudessa vain silloin, kun heille halutaan esittää täydentäviä kysymyksiä. Tällainen järjestely olisi merkittävä periaatteellinen muutos nykyiseen käytäntöön. Tallenteen hyödyntäminen todisteena edellyttää sitä, että rikoksesta epäillyn avustajalle varataan tilaisuus vastakuulusteluun jo esitutkinnassa. Sen järjestäminen esitutkinnassa voi tuottaa pulmia senkin takia, ettei tuossa vaiheessa ole vielä tiedossa se, mihin tosiseikkoihin syyttäjä syytteensä perustaa.

Rikosprosessin kaikilla tasoilla pitäisi hyödyntää erityisosaamista. Poliisissa ja syyttäjälaitoksessa erikoistumisesta on saatu myönteisiä kokemuksia. On syytä pohtia sitä, että tuomarityövoimaakin voitaisiin käyttää nykyistä joustavammin jutuissa, joissa vaaditaan erityisasiantuntemusta (esimerkkinä lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset, talousrikokset ja järjestäytyneiden rikollisryhmien tekemät rikokset sekä rikokset, joilla on vahva transnationaalinen liityntä). Järjestelyn tulisi mahdollistaa tuomarin toimivalta riippumatta siitä, minkä käräjäoikeuden tuomiopiirissä rikos on tehty.

Syyteneuvottelun toimivuutta on seurattava ja tarvittaessa on ryhdyttävä toimenpiteisiin lainsäädännön muuttamiseksi. Ensinnäkin voisi olla tarvetta laajentaa syyteneuvottelun soveltamisalaa niin, että esimerkiksi törkeät huumausainerikokset ja törkeät ryöstöt olisivat syyteneuvottelun piirissä. Tunnustuksen merkitystä tulisi muutoinkin korostaa, ja tunnustuksesta johtuvaa etua rangaistusta määrättäessä voisi olla perusteita lisätä vastaavasti. On syytä harkita, pitäisikö laissa säätää niin, ettei tunnustuksen peruuttaminen olisi tehokas. Tämä saattaisi edellyttää sitä, että tunnustus tehtäisiin syyteneuvottelun päätteeksi tuomioistuimessa. Samassa yhteydessä määriteltäisiin jutussa tunnustuksen perusteella määrättävä enimmäisrangaistus. Tällöin rikoksesta epäilty tietäisi tarkoin sen, mikä vaikutus rikoksen tunnustamisella on rangaistukseen. Peruskysymys on se, vältetäänkö tunnustuksella työläätkä tutkintatoimenpiteet vai tarjotaanko mahdollisuutta tunnustaa vasta sitten, kun rikoksesta on saatu työläillä tutkintatoimenpiteillä syytteeseen tarvittava näyttö. Kyselyyn annetuissa vastauksissa ja kuulemisissa esitettiin lain muuttamista niin, ettei tuomioesityksen tekemiseen tarvittaisi asianomistajan suostumusta. Esitys on ongelmallinen, koska se tarkoittaisi käytännössä asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden romuttamista. Asianomistaja ei voi tunnustamisoikeudenkäynnissä esittää syyttäjän syytteestä poikkeavaa, ankarampaa rangaistusvaatimusta.

Voimassa oleva lainsäädäntö mahdollistaa neuvottelun järjestämisen syyttäjän ja asianosaisten välillä myös syyteneuvottelun ulkopuolella. Tätä mahdollisuutta jotkut syyttäjät ovat hyödyntäneet erityisesti talousrikoksissa. Pidän tällaista käytäntöä hyvänä ja laajentamisen arvoisena. Kysymys ei ole siitä, että rikosjutussa käytäisiin kauppaa

”totuudella”. Neuvottelun tarkoitus on ensi sijassa rajata juttua rikosvastuun toteutumisen kannalta järkevällä tavalla ja toiseksi auttaa jutun osapuolia hahmottamaan se, mistä seikoista he ovat yhtä mieltä ja mistä eri mieltä. Oikeudenkäynti on vuorovaikutusta, ja tämän vuorovaikutuksen soisi ulottuvan myös esitutkintaan ja syyteharkintaan.

Vaikeasti tavoitettavien vastaajien tavoittamiseksi on käytössä useita tehokkaita keinoja: haastaminen jo esitutkinnassa ja poissaolouhkaiset käsittelyt sekä myös mahdollisuus ratkaista asia syytetyn poissa ollessa niin, että syytteeseen vastaa asiamies, jos vastaaja on sillä uhalla kutsuttu. Noudon tehostamiseksi tiedon kulkua poliisilta syyttäjälle ja edelleen tuomioistuimelle tulee tehostaa niin, että tuomioistuin voi saamansa informaation perusteella entistä useammin käyttää mahdollisuutta määrätä vastaaja noudettavaksi pääkäsittelyyn jo ennen kuin tämä on jättänyt pääkäsittelyyn yhden tai useamman kerran saapumatta. Myös pakkokeinojen tehokkaampi käyttö, lyhytaikaisen vangitsemisen muodossa, ehkäisisi poissaoloista johtuvaa juttujen käsittelyn pitkittymistä. Niin kutsutut pikaoikeudenkäynnit ovat periaatteessa mahdollisia jo nykyisen lain mukaan toimittaessa, ja tällaisia oikeudenkäyntejä on järjestettykin joillakin paikkakunnilla suurten huvitapahtumien yhteydessä varsin hyvin kokemuksiin. Menettelyn laajentaminen edellyttäisi päivystysjärjestelmien kehittämistä. Sähköinen asiakirjaliikenne mahdollistaisi pikaoikeudenkäyntien laajamittaisenkin käytön. Lainsäädäntöä pitäisi kenties muuttaa niin, että rikoksesta epäiltyä voitaisiin pitää kiinni otettuna enintään 24 tai ainakin 12 tuntia oikeudenkäyntiä odottamassa. Nykyinen lainsäädäntö mahdollistaa kiinnioton vain kuuden tunnin ajaksi esitutkinnan päättämisestä niissä tapauksissa, joissa on tarkoitus antaa vastaajalle tiedoksi haaste jo heti esitutkinnan päätteeksi (ETL 10:2a).

Myös perusteluvollisuuden keventäminen sekä esitutkintaa rajoitettaessa että käräjäoikeuden julistamissa tuomioissa olisi harkinnanarvoinen idea. Suuri osa esitutkinnan rajoittamispäätöksistä tulisi voida perustella vain rajoittamisen mahdollistavaan säännökseen viittaamalla. Tämä koskee etenkin rikoksia, joissa ei ole asianomistajia. Julistetuista käräjäoikeuden tuomioista olisi aina olemassa tallenne, joka vain tarvittaessa purettaisiin tekstin muotoon. Tarve tekstin kirjoittamiseen olisi oikeastaan olemassa vain silloin, kun joku asianosainen on ilmoittanut tyytymättömyyttä käräjäoikeuden tuomioon.

Kuulemisissa on esitetty myös adheesioperiaatteesta luopumista. Esitys on hyvin ongelmallinen asianomistajan näkökulmasta. Rikosprosessi tarjoaa asianomistajalle tehokkaan ja halvan menettelyn yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajamiseksi. Jos korvausvaatimusta ei voisi esittää rikosprosessissa, yksityisellä asianomistajalla ei yleensä olisi mahdollisuuksia kohtuullisin, ennakoitavissa olevin kustannuksin ajaa rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimustaan. Adheesioperiaatteen soveltaminen on oikeuskustannuksiltaan edullista myös syytetyille. Kansainvälinen trendi

näyttää olevan pikemmin adheesioperiaatteen suuntainen, koska merkittävistä man-nermaisista prosessijärjestelmistä esimerkiksi Saksa on omaksunut tämän periaatteen pääsäännöksi rikosprosessiin (StPO 403 §). Erityisesti poliisien kannattama ajatus tiettyjen vähäisten tekojen dekriminallisoinnista on sen sijaan harkinnanarvoinen. Esi-merkkinä teoista, joissa rikosvastuuta voisi supistaa, on mainittu erityisesti kunniaan kohdistuvat rikokset. On kuitenkin todettava myös se, että kunnian suoja on perustus- laissa (PL 10.1) suojattu perusoikeus, jonka suojana on käytettävä myös rangaistuk- sen uhkaa.

LEAN-periaatteen toteutuminen rikosprosessissa edellyttää seuraavien kolmen kovan T:n samanaikaista käsillä oloa: *tieto, tahto ja toteutus*. Tietoa pitää olla ensinnäkin ri- kosoikeudesta ja rikosprosessioikeudesta. Tämän tiedon tuottamisesta huolehtivat yli- opistot ja muut korkeakoulut. Peruskoulutuksessa pitää huolehtia siitä, että yhtä hyvin poliisin, syyttäjän kuin tuomioistuinlaitoksen tehtäviin suuntautuvilla on riittävät perus- valmiudet rikosoikeudesta ja rikosprosessista. Näin siitä huolimatta, että yliopistoilla voi yliopistojen nykyisen rahoitusmallin kannustamina olla painetta suunnata tutki- musta ja opetusta uusille aloille, näiden oikeudellisten perusaineiden kustannuksella. Ammatillisen jatko- ja täydennyskoulutuksen merkitys ei ole ainakaan vähenemässä, koska nopea toimintaympäristön muutos heijastuu pienellä viiveellä myös siihen, mil- laisia rikosjuttuja tulee käsiteltäväksi. Erityisen tärkeää on huolehtia siitä, että koulu- tuksessa kohtaavat kaikki rikosprosessin ammattitoimijat. Vain siten kunkin toimijan on mahdollista hahmottaa oman toimintansa merkitys rikosprosessin kokonaisuus- dessa. Tahtoa yhdessä toimimiseen näyttäisi olevan ainakin, kun kysymys on viran- omaisten välisestä yhteistyöstä. Asianosaisten avustajien mukaan ottamisessa ei olla vielä näin pitkällä. Etenkin poliisin puolella on epäilyksiä siitä, missä määrin avustajat tulisi ottaa mukaan yhteistyökumppaneina jo esitutinnan varhaisessa vaiheessa. Epäilyksiä on myös osassa syyttäjälaitosta. Yhteisellä koulutuksella ja sitä kautta kun- kin tahon roolien sisäistämällä on tehostettavissa myös avustajien työpanosta sen selvittämisessä, toteutuvatko konkreettisesti tapauksessa rikosvastuun edellytykset. Toteutuskin on monilta osin asianmukaista, mutta toteutuksen esteenä näyttävät ole- van liian vähäiset voimavarat etenkin poliisissa ja syyttäjälaitoksessa. Kuulemisten perusteella näyttäisi siltä, että käräjäoikeudet ovat valmiimpia hoitamaan laajat rikos- jutut ilman, että muut käsittelyyn tulevat jutut pitäisi laittaa jonoon odottamaan laajan jutun päättymistä. Työnjakoa tehostamalla ja huolehtimalla kokeneen tutkijavoiman pysyvyydestä on tässäkin suhteessa paljon tehtävissä myös esitutkinnassa ja syyte- harkinnassa.

Joensuussa 30.12.2019

Matti Tolvanen

OTT, rikos- ja prosessioikeuden professori²

Itä-Suomen yliopisto

Oikeustieteiden laitos

matti.tolvanen@uef.fi

050 550 8092

---

² Tilastojen työstämisessä ja kyselyvastausten purkamisessa minua on avustanut tutkimusavustajani, ON Samuli Tiirikainen. Kiitän häntä panoksestaan työn valmistumisessa aikataulussaan. Kiitän myös selvitystyön pysyviä asiantuntijoita Jukka Rappea ja Tero Kurenmaata rakentavasta yhteistyöstä. Kiitoksen ansaitsevat kaikki muutkin kaipaamaani tietoa tuottamalla selvityksen valmistumista edesauttaneet tahot.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-0990 (PDF)
ISBN 978-952-259-798-4 (PDF)